

BONUS

- tildeling af bonus i pensionsaftaler

af PERNILLE LOPDRUP HELLES

Dette speciale gennemgår regler for tildeling af bonus i pensionsordninger. Danskerne modtager årligt millioner af kroner i bonus af deres pensionsordninger. Både de indgåede pensionsaftaler, de bagvedliggende matematiske beregninger og de offentligretlige regler har betydning for, hvordan bonus bliver beregnet, reguleret og fordelt til den enkelte forsikringstager.

Samsillet og diversiteten mellem de offentligretlige regler, aktuariemæssige beregninger og aftalegrundlaget i relation til fordeling og fastsættelse af størrelsen af bonus i en pensionsaftale behandles og gennemgås, herunder de offentligretlige reglers inddragelse i aftalens fortolkning. Aftalegrundlaget, grundlagsrentens betydning og ændringer i kontributionsprincippet behandles særskilt.

Min konklusion er, at principperne bag bonusfordelingen er komplicerede, ikke mindst på grund af de konkurrerende regelsæt, der regulerer bonustildelingen. Det er således overordentlig vanskeligt entydigt at fastsætte, hvad en rimelig bonus er i forhold til den enkelte forsikringstager, og hvornår denne må tåle ugunstige ændringer.

I en årrække har det været normalt, at pensionsaftaler tegnet med forskellige grundlagsrenter alle fik den samme kontorente, hvorved bonus er blevet brugt som en "residual" i forhold til grundlagsrenten og den af pensionsselskabet fastsatte kontorente. Med de gennemførte ændringer i kontributionsbekendtgørelsen og introduktionen af rentegrupper må det forventes, at kontorenten i fremtiden vil blive differentieret afhængig af, hvilken rentegruppe den enkelte forsikringstager tilhører. Bonusfordelingen bliver mere individualiseret og nærmer sig den teoretiske bonusfordeling.

This thesis describes and examines the rules for allocation of bonus in pension schemes. Danes annually receive millions of crowns in bonuses on their pension schemes. The written agreement, the underlying mathematical calculations and public law affect how bonuses are calculated, regulated and distributed.

The interaction and diversity among public law, actuarial calculations, and the agreement in relation to distribution and calculating the size of bonus in a retirement agreement will be processed and reviewed in this thesis. The written agreement, the importance of the interest rate and the latest changes in the relevant public laws (da. kontributionsbekendtgørelsen) the Executive Order on the Contribution Principle will be examined.

The conclusion is that the principles behind the bonus distribution are complex, not least due to the competing set of rules that regulate the bonus allocation in pension schemes. It is extremely difficult to clearly determine what a fair bonus is in relation to the individual policyholder.

For many years it has been normal for Danish pension companies to give the same interest rates to all policyholders without regard to the same base rate. Bonus has been used as a residual in relation to the annual interest rate and the base rate. With the implemented changes in the Executive Order on the Contribution Principle and the introduction of interest groups, it is expected that the interest rates in the future will be differentiated depending on what interest group the individual policyholder belongs to. Bonus distribution will thus become more differentiated and move towards a more theoretically correct bonus allocation.

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Specialeopbygning	3
1.1 Indledning	3
1.2 Problemformulering	4
1.3 Afgrænsning	5
1.4 Metode	5
1.5 Disposition	5
2. Bonus	5
2.1. Definition af bonus	5
2.2. Det tekniske grundlag	6
2.3. Bonusfastsættelse	8
2.4. Det kollektive bonuspotentiale	11
2.5. Særlig bonushensættelser af type B	11
2.6. Særlige bonushensættelser af type A	12
3. Kontributionsprincippet	12
3.1. Kontributionsprincippet historiske udvikling	12
3.2. Kontributionsprincippet anno 2011	14
3.3. Bonustildeling med udgangspunkt i kontributionsprincippet	16
3.4. Grundlagsrentens betydning for bonustildelingen	18
3.5. En rimelig bonus og depotrente	19
4. Pensionsselskabernes tildeling af bonus	22
4.1. Bonustildeling	22
4.2. Bonusanvendelse	24
4.3. Information om bonus	26
5. Pensionsselskabernes fremtidige bonustildeling	29
5.1. Kort om de finske modeller	29
5.2. Den fremtidige tildeling af bonus og kontorenten	30
6. Konklusion	31
7. Bilag	32
8. Litteraturliste	33

1. Specialeopbygning

1.1 Indledning

Den samlede danske pensionsformue var i 2010 på 2.398 mia. kr., og pensionsaftaler med garantier udgjorde en betydelig andel af denne.¹ Uanset de store danske pensionsformuer er den typiske danske forsikringstagers interesse for pension ofte minimal bl.a. som følge af pensionsaftalernes komplekse struktur. At pensionsaftaler² er komplekse og svære at forstå kan tilskrives flere faktorer. For det første er det langsigtede aftaler,³ hvor der er en betydelig tidsmæssig forskydning mellem indbetalingerne og udbetaling af ydelserne. For det andet indeholder en pensionsaftale typisk flere elementer, hvor nogle er forsikringsdækninger, mens andre er opsparingsprodukter. Dødsfaldsdækning og invalidepension er eksempler på forsikringsdækninger, mens rate- og alderspension er opsparingsprodukter. Endelig er de forskellige forsikringsdækninger prisfastsat på baggrund af komplekse aktuariemæssige beregninger.

Indbetaling til pension kan ske på baggrund af en individuel pensionsaftale, en firmaaftale eller en arbejdsmarkedsordning, hvor sidstnævnte er udbredt indenfor offentlige overenskomster.⁴ Pensionsaftalen er en aftale mellem forsikringstageren og pensionselskabet. Ud over aftaleretten er pensionselskaberne⁵ også underlagt omfattende offentligretlig regulering.

For at sikre at pensionselskaberne kan overholde de indgåede pensionsaftaler med forsikringstagerne, har det grundlæggende princip været, at pensionselskaberne opkræver for store indbetalinger (præmier) mod tilsvarende at tilbagebetale den for meget opsparede præmie i form af bonus til forsikringstagerne. Herved kan pensionselskaberne sikre sig, at de til enhver tid kan opfylde de ofte længerevarende pensionsaftaler. Bonus kan groft betegnes som forskellen mellem de ydelser, som pensionselskabet har garanteret forsikringstageren og pensionselskabets opnåede resultat. Der er flere aktuariemæssige beregningselementer, der bidrager til selskabets bonus. Tidligere blev bonus opgjort som ét samlet beløb, men efter de nye kontributionsregler skal bonus opgøres separat som risiko-, omkostning- og rentebonus.⁶ Det påhviler pensionselskaberne at anmelde de matematiske regler, der ligger til grund for bonusberegningen i det tekniske grundlag, der er offentligt tilgængelig på Finanstilsynets hjemmeside.⁷

Bonustildeling er på den ene side reguleret af offentligretlige regler (særlig lov om finansiel virksomhed og kontributionsbekendtgørelsen), og på den anden side den aftale som pensionselskabet har indgået med den enkelte forsikringstager omkring tildeling af bonus på baggrund af aktuariemæssige beregninger. Fastsættelsen af bonus sker således i krydsfeltet mellem matematiske regler, den offentligretlige regulering og aftaleretten. Komplexiteten betyder, at det ofte er meget svært for forsikringstageren at danne sig et præcist overblik

¹ *Finanstilsynet*, Markedsudvikling i 2010 for livspensionselskaber og tværgående pensionskasser, 2011, s. 4 og 7.

² En pensionsaftale indgås mellem en person (benævnt forsikringstager i dette speciale) og et pensionselskab. Forsikringstageren er den person, der indgår aftalen med pensionselskabet, mens den sikrede oppebærer den aftalte ydelse. Typisk er forsikringstager og sikrede den samme person. I dette speciale vil der ikke blive fokuseret på den efterfølgende ret til ydelsen eller begunstigelsesproblematikken. For en gennemgang af begrebet forsikringstager og sikrede, se *Mads Bryde Andersen og Jens Kristensen*, Arbejdsmarkedspension, 2009, s. 102-105.

³ Indgår en ung person på 20 år en pensionsaftale, vil aftalen løbe til personen fylder 67 år (pensionstidspunktet), hvilket betyder en aftaleperiode på op til 47 år. Dette er betydelig længere end kontraktforhold generelt.

⁴ Ved en individuel pensionsaftale indgås der en aftale direkte mellem forsikringstageren og selskabet, virksomhedsaftaler er de enkelte virksomheder, der på vegne af deres ansatte indgår en pensionsaftale, mens arbejdsmarkedsordninger er karakteriseret ved, at pensionsaftalen indgås mellem de faglige organisationer på de enkelte områder. I denne opgave vil der generelt ikke blive skelnet mellem de tre aftalekonstruktioner, medmindre andet fremgår.

⁵ Pensionselskab vil blive brugt som en samlet betegnelse for livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser.

⁶ Bekendtgørelse om kontributionsprincippet nr. 358 af 06/04/2010 (herefter kontributionsbekendtgørelsen). Opdelingen skal give forsikringstageren bedre mulighed for indsigt i, om den tildelte bonus er rimelig. Opdelingen er så ny, at Finanstilsynet stadig arbejder på de kommende lovgivningskrav, der skal regulere, hvorledes forsikringstagerne skal have oplysninger om risiko-, omkostnings- og rentebonus. Finanstilsynet har udskudt revisionen af bekendtgørelse om information om livsforsikringsaftaler nr. 1132 af 17/11/2006 (herefter benævnt informationsbekendtgørelsen). Se bilag 1.

⁷ Se Finanstilsynets hjemmeside under <http://ftnet.dk/da/Tal-og-fakta/Virksomheder-under-tilsyn/Register-for-teknisk-grundlag.aspx>.

over, hvad bonus må anvendes til, og ikke mindst om den tildelte bonus er rimelig og i overensstemmelse med det aftalte.

For forsikringstageren kan bonustildeling over tid udgøre en væsentlig andel af pensionen, og størrelsen af den tildelte bonus har direkte betydning for størrelsen af pensionsudbetalingerne. Selv om bonustildelingen ofte udgør en stor andel af pensionen, er principperne for en rimelig bonustildeling og det bagvedliggende aftalegrundlag ikke altid fuldstændigt klart. Bonustildeling er ofte beskrevet overordnet i pensionsaftalen med henvisning til beregningerne angivet i det tekniske grundlag, der er overordentligt vanskeligt at forstå for den almindelige forsikringstager. Selv om det nærmest er umuligt for forsikringstageren at undersøge, om den tildelte bonus er fair og anvendes i overensstemmelse med det aftalte, kan man omvendt spørge, om det er hensigtsmæssigt at give ham fuldstændig information om bonustildelingen, herunder indsigt i de matematiske forudsætninger for bonustildeling.⁸ Det væsentligste er, at han får den korrekte bonus, hvilket Finanstilsynet påser.

Størstedelen af de danske selskaber har i relation til information om bonus valgt at tage udgangspunkt i depotrenten, der groft kan karakteriseres som grundlagsrenten tillagt bonus. Typisk får alle danske forsikringstager den samme depotrente uanset den oprindelige grundlagsrente.⁹

Med det lave renteniveau, der har været gennem de seneste år, kan det diskuteres, om depotrenten skal differentieres for at opnå en rimelig bonustildeling, eller om kontributionsprincippet i sin nuværende form opfylder dette. Med de nye kontributionsregler, der stiller krav om inddeling i rentegrupper, og de kommende Solvens II's kapitalkrav er der en vis sandsynlighed for, at pensionselskaberne i større grad ikke kun vil anvende bonus som en residual til at sikre en identisk depotrente, men i stigende grad vil differentiere bonus mellem de forskellige grundlagsrenter for herigennem at få en mere teoretisk korrekt bonusfordeling. Dette vil også få betydning for den måde bonus i dag fordeles mellem generationer.

1.2 Problemformulering

Dette speciale vil belyse, hvordan bonus tildeles i pensionsaftaler. Bonustildelingen tager udgangspunkt i aftalen mellem forsikringstageren og pensionselskabet, herunder bonusregulativer, optagelsesbreve og andet skriftligt materiale fra pensionselskabet. Måske på grund af den lange aftaleperiode er reglerne for bonustildeling ofte vagt beskrevet i aftalen. Det ses ofte i praksis, at pensionselskaber har taget forbehold for ret til ensidigt at ændre bonusreglerne. Aftalefriheden begrænses i en vis grad af de offentligretlige regler, hvor særlig rimelighedskravet i lov om finansiel virksomhed og kontributionsbekendtgørelsen har betydning. Offentligretlige regler ses også anvendt til udfyldning af de indgåede pensionsaftaler.

Samspillet og diversiteten mellem de offentligretlige regler, aktuarmæssige beregninger og aftalegrundlaget i relation til fordeling og fastsættelse af størrelsen af bonus i en pensionsaftale vil være temaet for dette speciale. Relevante domme, kendelser o.l. samt praksis fra Finanstilsynet inddrages supplerende for at belyse, hvordan pensionselskaberne skal beregne, fordele og informere om bonus. Afslutningsvis vil der i specialet blive givet et bud på den fremtidige fordeling af bonus under inddragelse af udviklingen af bonustildeling i Finland.

⁸ Hans Boye Clausen har i en kronik sammenlignet information om pension med en fladskærm. Spørgsmålet er, om det giver værdi for forsikringstageren at få fuldstændig åbenhed og gennemsigtighed i relation til bonusberegningen. Hans indsigt i de bagvedliggende aktuarmæssige principper for bonusberegningen kan sammenlignes med, at forbrugeren får åbnet bagstykket til fladskærmsfjernsynet, så han får mulighed for at se, hvordan chips, tavler og ledninger er sat sammen. Her er hypotesen, at han ikke ønsker denne indsigt men udelukkende at kunne anvende fjernbetjeningen. På tilsvarende måde kan spørgsmålet omkring forsikringstagerens indsigt i bonusberegningen stilles. Det væsentlige i denne sammenhæng er, at han får en rimelig bonus. Information på et højt teknisk niveau kan betyde, at forbrugeren i forvejen lave interesse for pension minskes. Dette dilemma bør inddrages, når den kommende ændring af informationsbekendtgørelsen fastlægges af Finanstilsynet. *Hans Boye Clausen*, Pensionsbranchen dumper, Berlingske Tidende Business den 24. august 2010.

⁹ Betegnelserne kontorente og depotrente vil blive brugt synonymt. Grundlagsrenten vil blive beskrevet i afsnit 3.4.

1.3 Afgrænsning

Pensionsopsparing sker i dag oftere i markedsrentemiljøet,¹⁰ men de fleste pensionsformuer er stadig placeret i gennemsnitsrentemiljøet. Opsparing i markedsrentemiljøet er dog stigende.¹¹

Markedsrenteprodukter er karakteriseret ved, at pensionsselskabet ikke har udstedt en garanti. Dette betyder, at pensionsudbetalingerne løbende forrentes med det afkast, der opnås ved investering på de finansielle markeder. Pensionsudbetalingerne kan derfor svinge fra år til år. Pensionsselskaberne arbejder løbende på at udvikle forskellige produkter, der minimerer de årlige udsving. Der kan f.eks. købes garanti for, at afkastet ikke kan blive negativt. For de forskellige produkter henvises til de respektive pensionsselskabers aftalegrundlag, brochurer og hjemmesider.

Denne opgave vil alene behandle gennemsnitsrenteprodukter. Disse er karakteriseret ved, at pensionsselskabet har garanteret forsikringstageren et på forhånd fastsat beløb, den dag pensionsudbetalingen påbegyndes, beregnet med udgangspunkt i en garanteret grundlagsrente. Bonus har mange berøringsflader, hvorfor nogle emner vil blive behandlet indgående, mens andre vil blive begrænset, hvor dette findes hensigtsmæssigt.

1.4 Metode

Specialet er udarbejdet efter principperne angivet i retskilderne og den juridiske metode,¹² dvs. at lovgivning, herunder lovbemærkninger og lovforarbejder, bekendtgørelser og vejledninger, domme, kendelser fra Ankenævn, afgørelser fra Finanstilsynet og litteratur, medtages. Endvidere inddrages økonomisk samt aktuarmæssig litteratur, hvor dette bidrager til eller understøtter den juridiske litteratur.

1.5 Disposition

Indledningsvis vil bonus blive defineret i kapitel 2, efterfulgt af en introduktion til de andre bonustyper - kollektive bonushensættelser samt bonushensættelser af type A og B. Ledelsens rolle i pensionsselskaber vil blive belyst, og det tekniske grundlags betydning for bonus vil blive gennemgået. I kapitel 3 foretages en analyse af bonustildeling i relation til det beregnings- og fordelingsmæssige kontributionsprincip, da netop dette regelsæt har stor betydning for, hvordan pensionsselskaberne foretager den årlige bonustildeling. Det er nødvendigt at kende de offentligretlige regler for at kunne forstå en række af de problemstillinger, der knytter sig til bonus i pensionsaftaler. Endvidere anvendes reglerne også til udfyldning og fortolkning, hvor aftalerne er upræcise. Jeg har derfor valgt at beskrive de væsentlige offentligretlige regler i lov om finansiel virksomhed og kontributionsbekendtgørelsen før aftalegrundlaget. Aftalegrundlaget analyseres nærmere i kapitel 4 med inddragelse af relevante domme, der fastsætter grænserne for pensionsselskabernes aftalefrihed i relation til bonusanvendelse og tildeling af bonus. Samspillet mellem aftalegrundlaget samt de offentligretlige regler og pensionsselskabernes forpligtelser i relation til information om bonus bliver også belyst i kapitlet. Afslutningsvis vil finske selskabers metode til bonusopgørelse blive kort beskrevet i kapitel 5 i forbindelse med en gennemgang af et forslag til de danske pensionsselskabers fremtidige bonusfastsættelse.

2. Bonus

2.1. Definition af bonus

Bonus defineres i den juridiske terminologi som den andel i overskuddet, der tilfalder de personer, som ved deres ydelser har bevirket overskuddets tilvejebringelse f.eks. forsikringstagerne i et pensionsselskab.¹³ Finanstilsynet definerer bonus som de midler, der ud over aftalte ydelser anvendes til opfyldelse af forsikrings-

¹⁰ På Forsikring og Pensions hjemmeside findes en generel orientering om gennemsnitsrenteprodukter og markedsrenteprodukter. Se <http://www.forsikringsogpension.dk/pension/pensionsabc>. Det forekommer ofte, at forsikringsdækninger er placeret i gennemsnitsrentemiljøet og opsparing i markedsrente, selv om hele produktet markedsføres som et markedsrenteprodukt.

¹¹ Unit-link segmentets (markedsrente) andel af de samlede hensættelser steg fra 13,5 pct. ved udgangen af 2009 til 16,5 pct. ved udgangen af 2010. *Finanstilsynet*, Markedsudvikling i 2010 for livspensionsselskaber og tværgående pensionskasser, 2011, s. 6.

¹² *Jens Evald*, Retskilderne og den juridiske metode, 2000.

¹³ *W.E. von Eyben*, Juridisk ordbog, s. 43

aftalen. Bonus er det beløb, der fordeles til den enkelte forsikring i henhold til fordelingsreglerne i det anmeldte bonusregulativ eller lignende.¹⁴ Bonus beregnes som den rente, der tilskrives den enkelte forsikringstageres depot ud over grundlagsrenten. Forsikringstageren får hvert år en kontorente, der består af grundlagsrenten tillagt den tildelte bonus. Bonus indgår således som en del af den årlige depotrente.

En ufravigelig egenskab ved bonus er, at den er individualiseret. Kollektive reserver, herunder kollektive bonushensættelser, er ikke bonus, men midler der fremover kan anvendes til bonus. Der er endvidere forskel på "retten til bonus" og "bonus", da den førstnævnte udmøntes gennem forsikringsaftalens løbetid ved tildelelse af den "bonus", som forsikringstageren har krav på.¹⁵

Retten til bonus dækker over det forventede årlige overskud, der opstår, ved at den opkrævede præmie er højere end den forventede ydelse. Bonus omfatter også det overskud, der forventes at opstå i fremtiden som følge af den indgåede aftale med forsikringstageren om fremtidig præmieindbetaling. Den fremadrettede forpligtelse til at yde bonus betegnes bonuspotentiale. Begrebet dækker over bonuspotentiale på fripolicer og på fremtidige præmier.¹⁶ Bonuspotentiale på fremtidige præmier er en indikator for, hvor betryggende det tekniske grundlag er, mens bonuspotentiale på fripoliceydelser giver en indikation af muligheden for at kunne tage værditab på aktivsiden.¹⁷

Ifølge § 3 i kontributionsbekendtgørelsen er der tre typer bonus, henholdsvis rentebonus, omkostningsbonus og risikobonus.¹⁸ Rentebonus opstår, hvis investeringsafkastet overstiger grundlagsrenten. Omkostningsbonus tildeles, hvis de faktiske omkostninger er lavere end de omkostninger, der er forudsat i grundlaget. Risikobonus bliver tilskrevet, hvis den faktiske dødelighed er lavere end den beregningsmæssige dødelighed. Bonus kan opstå på alle tre beregningslementer, men over tid må det forventes, at den største bonus vil hidrøre fra rentebonus. Derfor er der i dette speciale fokuseret på rentebonus.

2.2. Det tekniske grundlag

Pensionsselskabernes tekniske grundlag er det matematiske fundament for fastsættelse af prisen på forsikringsydelsen i forbindelse med indgåelse af forsikringsaftalen.

Forsikringspræmien og forsikringsydelserne blev tidligere fastsat på baggrund af G82-grundlaget. G82-grundlaget er et fælles teknisk beregningsgrundlag til brug for tegning af forsikring. Grundlaget blev udviklet som et fælles teknisk grundlag i 1982 af danske livs- og pensionsselskaber og indeholder blandt andet regler for forsikringsdækninger, betingelser og udbetalingskriterier. Grundlaget er et samlet "menu-kort" over de mulige forsikringsgrundformer, der fastsættes og beregnes på baggrund af G82-grundlaget. Hensigten med dette var at opnå et fælles beregningsgrundlag for livs- og pensionsforsikringer i modsætning til tidligere, hvor pensionsselskaber benyttede forskellige grundlag.¹⁹

G82-grundlaget rummer næsten 50 grundformer for livsforsikring. Grundformerne er "byggesten", der kan kombineres med stor fleksibilitet, så forsikringstageren kan få opbygget den livsforsikring, der passer bedst til hans behov.²⁰ G82-grundlaget er et garanteret grundlag, dvs. at hvis det skulle vise sig at antagelserne om eksempelvis invaliditetssandsynlighed, som ligger til grund for præmiefastsættelsen, ændrer sig, kan pensionsselskabet ikke kræve højere præmie eller nedsætte størrelsen af de aftalte ydelser. Det er således pensi-

¹⁴ *Finanstilsynet*, Rapport om bonus i livsforsikring, 2004, s. 8.

¹⁵ *Finanstilsynet*, Rapport om bonus i livsforsikring, 2004, s. 27.

¹⁶ *Den danske aktuarforening*, Markedsværdier i livsforsikring og pension, 2004, s. 24-27.

¹⁷ *Den danske aktuarforening*, Det fordelingsmæssige kontributionsprincip – om fordeling og omfordeling, 2008, s. 43.

¹⁸ Tidligere var selskaberne ikke forpligtet til at opdele bonus på de tre elementer. Princippet blev indført i forbindelse med revision af kontributionsbekendtgørelsen i 2010, og ændringerne trådte i kraft den 1. januar 2011.

¹⁹ Baggrunden for G82 var endvidere et ønske om billigere produkter og på samme tid at tilbyde velstandsregulerende ydelser, dvs. ydelser der beholdt realværdien. Grundlagsrenten var oprindeligt på 5 % med et fradrag på 0,5 % til udligning af usikkerhedsmomenter og omkostninger. Grundlagsrenten fremkom oprindeligt ved en afvejning af rente, risiko og omkostninger. jf. *Inge Brabrandt og Klaus Jørgensen*, Livs- og pensionsforsikring, 1992, s. 11 og 57 samt *Økonomi- og Erhvervsministeriet m.fl.*, Større valgfrihed i pensionsopsparingen, 2003, s. 338.

²⁰ *Eigil Holm m.fl.*, Forsikring i grundtræk, 1999, s. 121.

onsselskaberne, der bærer risikoen, og eventuelle tab skal i sidste ende afholdes af egenkapitalen. Tidligere benyttede de fleste pensionselskaber G82-grundlaget, men langt de fleste selskaber har i dag et nyere grundlag. Det er i den forbindelse også blevet mere udbredt, at de vælger at tegne invaliderenter som et årligt gruppeprodukter. Dette giver selskaberne mulighed for årligt at regulere præmien i op eller nedadgående retning.

Efter § 20, stk. 1, i lov om forsikringsvirksomhed (herefter benævnt FIL) skal pensionselskabers tekniske grundlag mv. anmeldes til Finanstilsynet senest samtidig med, at det tages i anvendelse. Det samme gælder efterfølgende ændringer. Pensionselskaberne skal efter § 20, stk. 1, nr. 3, anmelde regler for beregning og fordeling af realiseret resultat til forsikringstagere og andre berettigede ifølge forsikringsaftalerne som en del af selskabets tekniske grundlag. Ifølge lovbemærkningerne skal pensionselskabet udarbejde et regelsæt (bonusregulativ), som beskriver, hvorledes gevinster på de i beregningsgrundlaget fastlagte elementer til beregning af præmier føres tilbage til forsikringstagerne.²¹

Ved indgåelse af en pensionsaftale skal prisen (præmien) være betryggende, dvs. at pensionselskabet opkræver en præmie, der overstiger den forventede værdi af de aftalte ydelser. Dette betegnes som præmien på 1. ordens grundlaget. Begrundelsen for at fastsætte en for høj præmie er, at en forsikringsaftale ikke må ændres til ugunst for forsikringstageren. Dette medfører, at pensionselskabet ofte vil få et overskud, der skal refunderes til selskabet og de enkelte forsikringstagere i form af bonus. På 2. ordens grundlaget fremregner pensionselskabet forsikringsydelser på baggrund af de realistiske forventninger tillagt en sikkerhedsmargin til håndtering af fremtidig usikkerhed. 2. ordens grundlag er derfor ikke en fast størrelse, men varierer gennem forsikringens løbetid, eftersom selskabet løbende justerer satserne på baggrund af de indkomne erfaringer. Bonusfastsættelsen sker på baggrund af 3. ordens grundlaget, der er et estimat af det opnåede resultat.²²

De anmeldte regler for beregning og fordeling af det realiserede resultat skal være præcise og klare og skal føre til en rimelig fordeling, jf. § 21, stk. 2, i FIL. Det fremgår af lovbemærkningerne, at reglerne skal være formuleret, så det klart og præcist fremgår, hvorledes det realiserede resultat anvendes til fordeling imellem de enkelte forsikringstagere, til henlæggelse til forsikringsbestanden (de kollektive og individuelle bonusansættelser) og til egenkapitalen.²³

Udgangspunktet for en rimelig fordeling er kontributionsprincippet, hvorefter det realiserede resultat fordeles blandt de berettigede parter i forhold til deres bidrag til overskuddsdannelsen. Ved vurderingen skal der i fornødent omfang tages hensyn til risiko, omkostninger og forrentning. Kontributionsprincippet vil blive udføreligt beskrevet i kapitel 3.

Finanstilsynet fører via anmeldelse af det tekniske grundlag tilsyn med, at der sker en rimelig fordeling af bonus, herunder at der ikke sker en omfordeling af midler. Det følger af § 21, stk. 3, i FIL, at præmierne for nytegnede forsikringer skal være tilstrækkelige. Finanstilsynet påser i den forbindelse, at selskabet ikke markedsfører fordelagtige tilbud over for potentielle forsikringstagere ved overførsel af midler, som skal godskrives de hidtidige forsikringstagere.

Det har i den juridiske litteratur været diskuteret, om det tekniske grundlag var en del af forsikringsaftalen. I den kommenterede lov om finansiel virksomhed er det opfattelsen, at det tekniske grundlag er en integreret del af forsikringsaftalen. Forsikringsaftalerne omfatter både den konkrete forsikringsaftale og de oplysninger, som selskabet i øvrigt har meddelt potentielle kunder om det grundlag, forsikringen tegnes på. Forfatterne mener, at selskabets tekniske grundlag, bonusregulativer, bonusprognoser og den tilsagte grundlagsrente er en del af forsikringsaftalen.²⁴

Modsat anfører forfatterne til bogen om arbejdsmarkedspensionsret, at det tekniske grundlag som udgangspunkt ikke udgør en del af pensionsinstitutternes aftalegrundlag. Selv om det tekniske grundlag rummer præ-

²¹ Lovforslag nr. L 176, specielle bemærkninger til § 20.

²² *Den danske aktuarforening*, Det fordelingsmæssige kontributionsprincip – om fordeling og omfordeling, 2008, s. 15.

²³ Lovforslag nr. L 176, specielle bemærkninger til § 21. Bestemmelsen implementerede artikel 18 og 19 i Rådets Direktiv 92/96/EOEF af 10. november 1992 om samordning af love og administrative bestemmelser vedrørende direkte livsforsikringsvirksomhed (tredje livsforsikringsdirektiv).

²⁴ Note 346 i den elektroniske udgave af Karnov - lov om finansiel virksomhed.

cise forskrifter for den praktiske forsikringshåndtering, fremtræder disse ikke i en skikkelse, som forsikringstageren må formodes at tilegne sig som grundlag for sin forsikringsbeslutning. Afslutningsvis anfører forfatterne, at det tekniske grundlag normalt ikke vil være kendt og med undtagelse af enkelte vilkår, herunder grundlagsrenten, vil der ikke være tale om en regulering, som forsikringstageren – eller hans juridiske rådgiver – har forudsætning for at forstå.²⁵

Til støtte for, at det tekniske grundlag ikke er en del af aftalegrundlaget, taler endvidere, at oplysningerne ikke fremsendes til forsikringstageren i forbindelse med aftalens indgåelse. Formålet med det tekniske grundlag er at fastsætte prisen på de forskellige forsikringsydelser. Grundlaget kan ændres ensidigt af pensionsselskabet ved en ny anmeldelse til Finanstilsynet, og endelig er pensionsselskaberne forpligtede til kontinuerligt at ændre grundlaget i overensstemmelse med den gældende grundlagsrente, som er fastsat af Finanstilsynet, jf. nedenfor.

På baggrund af de ovenfor anførte argumenter lægges det i dette speciale til grund, at det tekniske grundlag som udgangspunkt ikke er en del af den indgåede forsikringsaftale. Det skal dog bemærkes, at der kan være (enkelte) tilfælde, hvor dette er integreret i forsikringsaftalen, f.eks. hvor pensionsselskabet udtrykkeligt har indføjet dette i aftalen.

2.3. Bonusfastsættelse

De forsikringer, hvor forsikringstageren efter aftalens indhold har ret til en del af overskuddet, betegnes som bonusberettigede forsikringer. Sådanne forsikringer har med deres indbyggede mulighed for udjævning og solidaritet spillet en væsentlig rolle med hensyn til at sikre den enkelte forsikringstager en tryk alderdom. Livsvarige pensionsaftaler er opbygget med udgangspunkt i et solidarisk princip, dvs. at der indenfor forsikringsbestanden kan ske en udjævning mellem de enkelte forsikringstagere.²⁶

Gennemsnitsrenteprodukter er bonusberettigede forsikringer, således at en del af årets overskud udloddes som bonus, mens resten opspares i pensionsselskabet som kollektive bonushensættelser. Derved får forsikringstageren gennemgående en stabil kontorente, der ikke er svingende på samme måde som årets overskud i pensionsselskabet.

Den årlige bonusudlodning besluttet ikke af den ansvarshavende aktuar på baggrund af matematiske udregninger, som man måske kunne tro, men derimod af bestyrelsen, der i forbindelse med det forventede årsresultat tager stilling til den årlige bonustildeling. Det skal dog hertil bemærkes, at bestyrelsen ofte fastsætter den årlige bonussats på baggrund af en indstilling fra selskabets ansvarshavende aktuar. Udgangspunktet for fastsættelsen af bonussatser er årets resultat før bonus ifølge det forventede årsregnskab. Sammenhængen er imidlertid ikke entydig, da der i beslutningsgrundlaget ikke udelukkende indgår aktuarmæssige beregninger, men også politiske og konkurrencemæssige hensyn.

En bestyrelse kan vælge en stabil bonusudlodning set over en årrække uanset evt. udsving i årets resultat, hvis bestyrelsen er af den overbevisning, at en stabil bonuspolitik vil kunne tiltrække nye kunder. Normalt konkurrerer de kommercielle pensionsselskaber på en attraktiv depotrente, mens størrelsen af depotrenten ofte tillægges mindre betydning i arbejdsmarkedspensionsselskaber.

Forsikringstagerne i et pensionsselskab kan groft taget opdeles i følgende grupper: potentielle forsikringstagere, ikke-pensionerede og pensionerede forsikringstagere. De tre gruppers interesser med hensyn til bonustildeling er ofte forskellige. For kommende forsikringstagere vil det være en fordel, hvis der i pensionsselskabet er store reserver (kollektive bonushensættelser), der efter deres indtræden i selskabet udloddes til dem som bonus. Ved skifte af pensionsselskab medtager en forsikringstager nemlig sin individualiserede bonus i modsætning til den andel, han har i de kollektive bonushensættelser, som pensionsselskabet måtte have opbygget. Pensionisterne i selskabet deler ikke denne interesse. For dem er bonustilskrivning en umiddelbar

²⁵ Mads Bryde Andersen og Jens Kristensen, Arbejdsmarkedspension, 2009, s. 75 og s. 123.

²⁶ Ved en livsvarig pensionsaftale forstås en livrente med grundform 211. Det solidariske princip indebærer, at opsparede midler fra forsikringstagere, der dør tidligt, bliver fordelt blandt dem, der lever længe. Forsikringstagerne er solidariske indenfor det enkelte selskab. Ratepension indeholder ikke et solidarisk element, da de opsparede midler her udbetales til de begunstigede - ofte ægtefælle og/eller børn.

kontant fordel, og de har derfor en interesse i så stor en årlig bonustilskrivning som muligt. De ikke-pensionerede har på den anden side typisk en mere langsigtet investeringshorisont, særligt hvis der er mange år til pensionering. En maksimal bonusudlodning vil begrænse pensionsselskabets mulighed for at investere i risikofyldte aktiver, der over tid ofte giver et højere afkast.

I et pensionsselskab vil der almindeligvis være grupper med modstridende interesser med hensyn til bonusudlodningen. Den af bestyrelsen fastsatte bonuspolitik påvirkes af at skulle tilgodese disse forskellige ønsker. Bestyrelser vælger typisk en ret stabil depotrente, hvilket medfører, at der ikke er en én-til-én sammenhæng mellem årets resultat og den tilskrevne bonus. Bestyrelsen kan endvidere ikke råde over årets overskud efter forgodtbefindende. Det vil f.eks. være i strid med kontributionsprincippet, hvis bestyrelsen beslutter, at hele årsoverskuddet skal tillægges egenkapitalen. Finanstilsynet påser med hjemmel i §§ 20-21 i FIL, at forsikringstagerne får tildelt en rimelig andel af overskuddet.

Siden 1995 har Finanstilsynet gradvist indført en række regler, der sikrer, at der føres tilsyn med, at pensionsselskabernes bonusfordeling er rimelig i forhold til de enkelte forsikringstager indbyrdes og mellem forsikringstagerne og pensionsselskabet. Særlig med hjemmel i anmeldelsesbekendtgørelsen²⁷ og kontributionsbekendtgørelsen,²⁸ der regulerer beregning og fordeling af bonus, fører Finanstilsynet kontrol med de af pensionsselskaberne anmeldte regler og påser, at der sker en rimelig bonusfordeling. Finanstilsynet kontrollerer derimod ikke bonusanvendelsen, der er et rent aftaleretligt anliggende mellem forsikringstageren og pensionsselskabet.²⁹

I Erhvervsankenævnets kendelse af 9. januar 2009³⁰ blev det slået fast, at det tydeligt skulle fremgå af det tekniske grundlag, hvorledes bonus blev beregnet og fordelt, således at Finanstilsynet kunne føre tilsyn med bonusfordelingens rimelighed. Finanstilsynet havde i den konkrete sag oprindeligt stillet spørgsmålstegn ved, om der var tilstrækkeligt aftaleretligt grundlag mellem kassernes administration og det tekniske grundlag. Finanstilsynet fandt på baggrund af pensionskassens redegørelse herfor, at det tekniske grundlag stemte overens med aftalen. Finanstilsynet påser som nævnt ovenfor ikke det aftaleretlige forhold, da dette henhører under Ankenævnet for Forsikring og i sidste instans domstolene. Dette kan være en af grundene til, at fokus i den konkrete sag skiftede fra det aftaleretlige til indholdet i det tekniske grundlag, herunder særligt om det anmeldte var rimeligt i forhold til forsikringstageren. Det fremgik af bonusregulativet, "at bonusbeløbet blev anvendt som nettoindskud til ydelser af samme art, som medlemmet havde ret til efter pensionsregulativet". Finanstilsynet fandt, at begrebet "nettoindskud" skulle forstås således, at anvendelse af individuel bonus til styrkelse af grundlaget ikke var i overensstemmelse med bonusregulativet, og at bidragsstigninger i henhold til pensionsregulativet alene kunne anvendes til opskrivning af pensionsydelse. Tildelt bonus kunne derfor ikke anvendes til at styrke hensættelserne. Erhvervsankenævnet stadfæstede Finanstilsynets afgørelse om, at det anmeldte grundlag for beregning og fordeling af bonus til medlemmer optaget før overgangen til et betinget grundlag, ikke var tilstrækkelig klart og præcist beskrevet i anmeldelsen. Endvidere skulle det fremgå af anmeldelsen, at ordinære og ekstraordinære bidragsstigninger samt indskud skulle forøge pensionsudbetalingerne.

Afgørelsen fastslår, at Finanstilsynet er bemyndiget til via anmeldelser at påse, at bonus fordeles rimeligt. Endvidere fremgår det, at individuel bonus ikke må anvendes til at styrke hensættelserne, da de skal benyttes i overensstemmelse med bonusregulativet til brug for opskrivning af ydelser til gavn for den enkelte forsikringstager.

Som tidligere nævnt fører Finanstilsynet ikke tilsyn med bonusanvendelsen, der er et rent aftaleretligt anliggende mellem forsikringstageren og pensionsselskabet. Forsikringstageren har mulighed for at finde regler

²⁷ Bekendtgørelse om anmeldelse af det tekniske grundlag m.v. for livsforsikringsvirksomhed nr. 1067 af 27/10/2006.

²⁸ Se også note 6. Lovreglerne vedr. det beregningsmæssige og fordelingsmæssige kontributionsprincip vil blive gennemgået i kapitel 3.

²⁹ Lovforslag nr. L 176, specielle bemærkninger til § 20, samt *Merete Hjetting m.fl.*, Lov om finansiel virksomhed, 2007, s. 119.

³⁰ Erhvervsankenævnets kendelse stadfæster delvis Finanstilsynets afgørelse af 22. august 2007. Nævnet tilsidesatte tidshorisonten, således at Finanstilsynets påbud ikke fik tilbagevirkende kraft. Endvidere underkendte Erhvervsankenævnet Finanstilsynets afgørelse om offentliggørelse af pensionsselskabets navn.

og principper for beregning og fordeling af bonus i selskabets anmeldte regler, mens reglerne for bonusanvendelse kan fremgå af forsikringspolice, bonusregulativet, optagelsesbrevet eller andre dele af aftalegrundlaget. Opstår der en tvist mellem forsikringstageren og selskabet omkring forståelse af forsikringspolice, bonusregulativet eller lignende kan Ankenævnet for Forsikring (Ankenævnet) afgøre tvisten.

Ankenævnet kan henvise principielle og komplekse sager til domstolene. Tildeling af bonus og de aftaleretlige regler, der regulerer dette, kan ofte være et særdeles vanskeligt område. Ankenævnet er derfor tilbøjelig til at henvise disse sager til domstolene. Eksempelvis henviste Ankenævnet med hjemmel i § 4 i Ankenævnets Vedtægt kendelse nr. 63.900 (2005) til domstolsbehandling. Tvisten vedrørte den principielle stillingtagen til, hvor tydelig en hjemmel et pensionselskab skulle have for ensidigt at kunne ændre reglerne for bonus (bonusdefinition).

Der findes dog eksempler, hvor Ankenævnet har taget stilling til principielle spørgsmål, se således kendelserne nr. 63.360 (2005) og nr. 63.160 (2005).³¹ Ankenævnet pålagde selskaberne at anerkende, at de ikke var berettiget til at fratrage et månedligt gebyr på 48 kr. i bonus, og udtalte, at et selskab normalt var berettiget til at reducere årets bonus med et gebyr, hvis dette kunne indeholdes i årets samlede bonus. Var der derimod tale om, at gebyret påvirkede størrelsen af selskabets overskud, kunne et sådant gebyr efter flertallets opfattelse ikke have hjemmel i bonusregulativet, medmindre andet fremgik af forsikringsbetingelserne. Bonusregulativet regulerede alene anvendelsen af bonus, og uden særskilt forbehold i forsikringsaftalen kunne det ikke anvendes til at forøge selskabets overskud.

I begyndelsen af år 2000 og de følgende år var den nominelle rente faldende. Dette medførte, at de tidligere forsigtigt fastsatte præmier ikke længere var tilstrækkelige. Pensionselskaberne var derfor tvunget til for visse pensionsaftaler, typisk pensionsaftaler tegnet år tilbage med høje grundlagsrenter, at foretage ekstra hensættelser. Ekstrahensættelserne kunne f.eks. opbygges af bonus. Bonustilskrivningen skulle dog respektere de allerede indgående aftaler og skulle endvidere være fair og rimelig for den enkelte forsikringstager. Sondringen mellem bonusanvendelse, der er et rent aftaleretligt anliggende og derfor ikke under tilsyn, og en rimelig bonusfordeling, som Finanstilsynet kontrollerer, kan være vanskelig.

Dette kommer f.eks. til udtryk i Erhvervsankenævnets kendelse af 26. oktober 2006.³² Et pensionselskab anmeldte følgende: "For forsikringer med forsikringsdele på grundlag med over 4 % p.a. i teknisk rente beregnes bonustillægsforsikringer på det for forsikringen anvendte tekniske grundlag med en teknisk rente på 0,4785 % p.a." Pensionselskabet skrev i anmeldelsen, at denne alene vedrørte anvendelsen af bonus og nærmere bestemt, hvilken af flere bonustillægsforsikringer med forskellige grundlagsrenter et beregnet og fordelt beløb skulle anvendes til. Finanstilsynet fandt, at anvendelse af bonus alene vedrørte, hvordan bonusmidlerne blev brugt, f.eks. om bonus skulle udbetales kontant eller benyttes til opskrivning af ydelserne. Hvis bonus blev anvendt til opskrivning, kunne Finanstilsynet påse, at der i forbindelse hermed fandt en rimelig bonusfordeling sted. Det var selskabets ansvar at vurdere, om det var betryggende at tilskrive bonus, og i hvilket omfang dette skulle ske. Hvis der blev tilskrevet bonus, skulle det ske i overensstemmelse med det aftalte og i overensstemmelse med lovgivningens rimelighedsprincip. Finanstilsynet mente sig derfor berettiget til at påse bonusfordelingen. Erhvervsankenævnet gav Finanstilsynets medhold. I forsikringsaftaler, hvor det var aftalt, at bonus skulle anvendes til erhvervelse af bonustillægsforsikringer, havde forsikringsselskabet ikke hjemmel til ved tegning af bonustillægsforsikringerne at anvende en lavere grundlagsrente for forsikringstager med høje grundlagsrenter end grundlagsrenten ved nyttegning. Forsikringstager med en teknisk rente over 4 % blev ved den af selskabet anvendte model stillet ringere end forsikringstager med en teknisk rente på under 4 %, selv om selskabets risiko ved disse bonustillægsforsikringer var ens. Med afgørelsen fastslog Erhvervsankenævnet, at det i relation til den efterfølgende bonusanvendelse ikke var tilfaldt at diskriminere mellem forsikringsaftaler med en høj og en lav grundlagsrente.

³¹ Pensionselskaberne anfægtede kendelserne, hvorefter Ankenævnet efterfølgende undlod at tage stilling til tilsvarende tvister. Se eksempelvis kendelserne nr. 66.870, nr. 66.953, nr. 67.369, nr. 65.776 og nr. 63.102, alle afsagt i 2005. Ankenævnet henviste i alle de nævnte kendelser spørgsmålet til domstolsbehandling. Der henvises til en uddybende beskrivelse af kendelserne i afsnit 4.2. Det skal her kun bemærkes, at Højesteret underkendte kendelsen.

³² Finanstilsynets afgørelse af 26. marts 2004.

Såvel kendelsen af 26. oktober 2006 som kendelsen af 9. januar 2009 fra Erhvervsankenævnet viser, at Finanstilsynets kompetence til at påse, om bonus tilskrives efter principperne i §§ 20-21 i FIL er vidtgående. Finanstilsynet kan indirekte kontrollere, om selskabernes anvendelse af bonus er i overensstemmelse med det aftalte. Kendelserne er også udtryk for, at bonustildelingen ofte ikke entydigt kan opdeles i en matematisk del, som Finanstilsynet kontrollerer, og en aftaleretlig del, som Ankenævnet og domstolene påser. Ofte er tvister omkring bonusfastsættelse et samspil mellem aftaleret og matematiske beregninger, hvor det ikke altid er muligt entydigt at isolere det ene element.

2.4. Det kollektive bonuspotentiale

Det kollektive bonuspotentiale er selskabets kapitalbuffer, som kan dække tab på investeringer eller udloddes til forsikringstagerne som individuel bonus. Det kollektive bonuspotentiale er således ikke bonus, og den enkelte forsikringstager får ikke sin andel heraf med ved ophør af forsikringsaftalen. Det kollektive bonuspotentiale og særlige bonushensættelser fungerer som nævnt ovenfor, jf. afsnit 2.2 og 2.3, som selskabets kapitalbuffer og er derfor ikke garanteret.

Midler, der er placeret i det kollektive bonuspotentiale, tilhører forsikringstagerne kollektivt, da de ikke individuelt kan gøre krav på dem over for selskabet. I modsætning til Norge³³ får en dansk forsikringstager ikke sin andel af de kollektive midler med i forbindelse med selskabsskifte. Det kan derfor have økonomisk betydning for den enkelte forsikringstager, hvis denne flytter fra et selskab med store ufordelte midler til et selskab med et minimalt kollektivt bonuspotentiale, hvor sandsynligheden for bonustilskrivning er små.

Der er ingen præcise regler for, hvor meget et pensionselskab må opbygge som kollektivt bonuspotentiale. Dette skal dog frigives på rimelig vis under forsikringsaftalens løbetid, og det er ledelsens ansvar at vurdere, hvornår det er betryggende at foretage udlodning som individuel bonus.

2.5. Særlig bonushensættelser af type B

Pensionselskaberne fik fra den 31. december 2001 mulighed for at anvende særlige bonushensættelser type B (herefter benævnt SBH – type B) som en del af basiskapitalen.³⁴ SBH type B er risikovillig kapital og skal dermed dække alle former for tab i modsætning til det kollektive bonuspotentiale, som kun kan anvendes til at dække tab, der udspringer af forsikringsaftalerne. Dette modsvarer af, at disse hensættelser forrentes på samme vilkår som egenkapitalen, dvs. typisk en højere forrentning.

SBH – type B kan opbygges fra forsikringstagernes andel af det realiserede resultat, jf. § 32, stk. 1, nr. 1, i bekendtgørelse om opgørelse af basiskapital (basiskapitalbekendtgørelsen).³⁵ Det er dog ikke tilladt, at hele det realiserede resultat anvendes hertil, jf. Finanstilsynet afgørelse af 12. december 2003. Også bidrag og indskud kan i begrænset omfang anvendes til opbygning af de særlige bonushensættelser. Finanstilsynet konkluderede i afgørelse af 17. januar 2005, at det ikke var i strid mod § 20 i FIL, at et selskab tog 5 % af indskud i forbindelse med jobskifteoverførsler til opbygning af SBH type B, fordi modtagerselskabet ofte havde andre vilkår for f.eks. ydelsessammensætning, anvendelse og beregning af bonus.³⁶ Endelig kan de opbygges som gaver fra egenkapitalen, når betingelserne i § 32, stk. 2, i basiskapitalbekendtgørelsen er opfyldt. Se også Finanstilsynets vejledende udtalelse af 9. oktober 2007, hvor kravene om en fordelingsmekanisme, der udlodder midlerne til kunderne enten straks eller over en årrække, fastsættes. Både de individuelle

³³ En norsk forsikringstager kan i dag tage hele sin andel af de ufordelte bonusmidler med sig ved flytning til et andet pensionselskab. Norge gennemførte i 1991 en pensionsreform, hvor ønsket var at sikre mobiliteten på pensionsområdet. Et af tiltagene var at give den enkelte forsikringstager ret til hans andel af det kollektive bonuspotentiale, jf. *Økonomi- og Erhvervsministeriet m.fl., Større valgfrihed i pensionsopsparingen*, 2003, s. 336.

³⁴ *Økonomi- og Erhvervsministeriet m.fl., Større valgfrihed i pensionsopsparingen*, 2003, s. 344, og *Finanstilsynet, Rapport om bonus i livsforsikring*, 2004, s. 21.

³⁵ SBH type B blev introduceret første gang i § 15 i bekendtgørelse om kapitalgrundlag og driftsplaner for pensionselskaber nr. 1029 af 12/12/2002. Bestemmelsen blev i forbindelse med lovforslag nr. L 176 indsat som § 133 og § 137 i FIL. Ved lov nr. 1556 af 21/12/2010 blev bestemmelserne overført til § 32 og § 38 i basiskapitalbekendtgørelsen nr. 764 af 30/06/2011.

³⁶ Det fremgår eksempelvis af Juristernes og Økonomernes Pensions (JØP) hjemmeside, at der ved omtagning tildeles individuelle bonushensættelser svarende til medlemmets forholdsmæssige andel af egenkapitalen. Der vil endvidere blive anvendt 5 pct. af fremtidige bidrag og indskud til medlemmets individuelle særlige bonushensættelser, jf. www.djoef.dk/joep-pension/publikationer.

og de kollektive særlige bonushensættelser skal kunne beregnes iht. § 32, stk. 1, nr. 6, og Finanstilsynets afgørelse af 2. marts 2009.³⁷

Bemærkningerne til den tidligere § 134 i FIL fastslår, at det påhviler det enkelte pensionselskab at etablere et juridisk holdbart grundlag, der sikrer, at bonusforpligtelserne opfylder lovgivningens krav. Da SBH type B er risikovillig kapital, skal der være en klar hjemmel i nye aftaler, hvis en andel af det realiserede resultat skal anvendes til opbygningen.³⁸ Finanstilsynet har i et enkelt tilfælde tilladt, at et selskab kan opbygge særlige bonushensættelser uden udtrykkelig hjemmel. "Finanstilsynet vurderede konkret, at da beløbet fra egenkapitalen, som blev overført til særlige bonushensættelser, skulle bruges til brug for de forsikrede, som kommer til at lide skade i form af, at de fremover skal bidrage til at opbygge særlige bonushensættelser, kunne de særlige bonushensættelser etableres uden eksplicit lovhjemmel."³⁹ Finanstilsynets afgørelse er desværre ikke så præcis, at generelle fremtidige krav kan udledes heraf.

For forsikringstageren har det betydning, om - og i bekræftende fald hvor stor - en andel af det realiserede resultat der benyttes til opbygning af SBH type B, da denne type bonus må anvendes til dækning af alle tab. Det er ikke muligt for de enkelte forsikringstagere at beslutte, om den bedre forrentning opvejes af risikoen ved hensættelser af denne art, hvorfor det er vigtigt, at de modtager information om SBH type B.

2.6. Særlige bonushensættelser af type A

Pensionselskaberne kan også anvende bonus til opbygning af særlige bonushensættelser type A (herefter benævnt SBH – type A). Kravene hertil fremgår af § 38 i basiskapitalbekendtgørelsen og er identiske med kravene i § 32 bortset fra, at disse hensættelser kun kan bruges til at dække selskabets tab og ethvert ikke-efterstillet krav mod selskabet, når egenkapitalen er tabt. Det svarer til, at forsikringstagerne stiller ansvarlig lånekapital til rådighed.

Også for SBH type A er det op til det enkelte pensionselskab at etablere et juridisk holdbart grundlag, der sikrer, at bonusforpligtelserne opfylder de fastsatte lovkrav. Finanstilsynet vil i vurderingen af, om de særlige bonushensættelser, kan medregnes i basiskapitalen, lægge vægt på, at det med den fornødne klarhed fremgår af aftalerne, at forsikringstagerne risikerer at tabe kapitalen.⁴⁰

Bonus, der opspares enten som type A eller som type B, har den fordel for pensionselskaberne, at de fungerer som buffer og muliggør en mere rummelig investeringsstrategi, eftersom begge kapitalelementer kan indregnes i basiskapitalen.

3. Kontributionsprincippet

3.1. Kontributionsprincippets historiske udvikling

Regulering af pensionselskabers overskud går tilbage til lov om forsikringsvirksomhed (i det følgende LFV) fra 1959.⁴¹ Lovgiver stiller her for første gang meget overordnede krav til regulering af selskabets overskudsdeling. Kontributionsprincippet, som vi kender det i dag, så dagens lys i 1989 under det tidligere godkendelsessystem. Ved revisionen af LFV i 1989 blev der indsat en bestemmelse (§ 30), hvorefter pensions-

³⁷ Bestemmelsen om, at både den individuelle og den forholdsmæssige kollektive andel skulle kunne medtages ved opsigelse af forsikringen, blev indsat ved lovforslag nr. L 11. Ifølge de specielle lovbemærkninger til § 134 i FIL skulle det sikre, at selskabets anvendelse af de særlige bonushensættelser til risikovillig kapital var rimelig for kunderne i henhold til lovgivningens regler om rimelige og betryggende forhold for forsikringstagerne.

³⁸ *Finanstilsynet*, Rapport om bonus i livsforsikring, 2004, s. 21. Der er efterfølgende med rette stillet spørgsmålstejn ved opdelingen af nye og gamle aftaler, da hverken loven eller overgangsreglen anvender betegnelserne nye og gamle aftaler. Se *Merete Hjetting m.fl.*, Lov om finansiel virksomhed, 2007, s. 558.

³⁹ Finanstilsynets afgørelse af 25. november 2002.

⁴⁰ Se afsnit 2.5 og note 38.

⁴¹ Lov nr. 147 af 13. maj 1959, § 71.

selskaber for fremtiden skal ”angive regler for beregning og fordeling af overskud til forsikringstageren og andre berettigede efter forsikringsaftalen.”⁴²

Det fremgår af lovbemærkningerne, at Finanstilsynet kan afslå at godkende et selskabs bonusregler, hvis ”bonusreglerne er ubetryggende i den forstand,... at der uddeles et større beløb som bonus, end der er til rådighed.”, eller hvis ”reglerne indebærer en fordeling af det til rådighed værende beløb, der væsentligt afviger fra en fordeling baseret på de overskud, som de enkelte forsikringskunder har indtjent.” Bestemmelsen blev fulgt op af en vejledning om fastsættelse af bonusrente, hvoraf det fremgik, at selskaber skulle dokumentere, at bonusrenten lå inden for de af Finanstilsynet fastsatte grænser.⁴³

I 1992 blev kravet i § 30 i LfV præciseret til ”... skal Finanstilsynet påse, at de godkendte regler yder den enkelte forsikringstager og andre berettigede efter forsikringsaftalen *betryggende sikkerhed* (min fremhævning).”⁴⁴ Der blev ved samme lejlighed indsat en ny bestemmelse i § 31, stk. 1, om, at ”... de anmeldte forhold skal være *betryggende og rimelige* over for den enkelte forsikringstager og andre berettigede efter forsikringerne. Det skal herudover påses, at de anmeldte regler for beregning og fordeling af overskud,... har den *fornødne klarhed*, og at de fører til en rimelig fordeling (mine fremhævninger)”. Begrundelsen i lovbemærkningerne var, at ”Der lægges vægt på, at de anmeldte tekniske grundlag m.v. er betryggende, samt at overskuddet fordeles rimeligt mellem forsikringstagerne. Dette betyder, at forholdet mellem de enkelte beregningslementer skal være realistiske, og at hver enkelt forsikring, der er tegnet med ret til bonus, i det væsentlige skal have sin andel af det overskud, der opstår i selskabet.” Begrebet ”betryggende” dækker også over, at anmeldelser skal være klare og præcise, så de uden videre kan danne grundlag for en aktuars kontrolberegning. Ved lovens vedtagelse fik Finanstilsynet hjemmel til fremover at kontrollere, om anmeldelserne er betryggende, og om pensionselskaberne foretager en rimelig fordeling af årets overskud.

I 1994 blev begrebet fornødent klarhed i § 31 i LfV skærpet, da ”De anmeldte regler for beregning og fordeling af overskud skal være *præcise og klare* og skal føre til et rimeligt resultat. (min fremhævning)”.⁴⁵ Ifølge lovbemærkningerne skal ”Reglerne for fordeling af selskabets overskud ... være formuleret, så det klart og præcist fremgår, hvorledes overskuddet anvendes til fordeling imellem de enkelte forsikringer, til henlæggelser til forsikringsbestanden som sådan (bonusudjævningshensættelser o. lign.) og til egenkapital m.m. Fordelingen af selskabets overskud skal være rimelig i forhold til de berettigede parter. Udgangspunktet for fordelingen er det såkaldte kontributionsprincip, hvorefter overskuddet fordeles blandt de berettigede parter efter de forhold, hvori de har bidraget til overskuddets dannelse. Den del af selskabets overskud, som herefter tilfalder forsikringerne (bonus), skal frigives på rimelig vis under forsikringsaftalens løbetid.” Det var første gang, der direkte blev henvist til kontributionsprincippet som det overordnede princip for pensionselskabers overskudsdeling.

Det nye kontributionsprincip mødte stor modstand i branchen, og i 1995 konkluderede professor Erik Werlauff i et responsum, at der var tale om et ekspropriativt indgreb i pensionselskabets fremtidige overskuds- og reservedannelse, idet det lovfæstede kontributionsprincip overskred grænsen mellem ekspropriative indgreb og erstatningsfri regulering af erhvervsudøvelsen. Han anførte bl.a., at det i fremtiden eksempelvis ikke vil kunne overlades til det enkelte selskab arbitrært at fastlægge fordelingen, og en helt fast og ufravigelig procentsats for den del af overskuddet, der skal tilskrives forsikringstagerne som bonus (jf. f.eks. Rastings 75 % eksempel), synes ikke at kunne tillades, fordi en sådan ufravigelig sats ikke altid kan leve op til kravet om en fordeling blandt de berettigede parter i det forhold, hvori de har bidraget til overskuddets dannelse.⁴⁶

⁴² Lov nr. 325 af 24. maj 1989, § 30, stk. 1, nr. 8.

⁴³ Vejledning om fastsættelse af bonusrenter nr. 10008 af 27. oktober 1989.

⁴⁴ Lov nr. 1062 af 23. december 1992.

⁴⁵ Lov nr. 363 af 18. maj 1994. Det var under denne lovændring, at godkendelsessystemet blev afskaffet, idet dette stred mod artikel 29 i tredje livsforsikringsdirektiv (92/96). Ifølge artikel 29 måtte medlemsstaterne ikke længere stille krav om godkendelse af det tekniske grundlag. Det var dog stadig tilladt at kræve, at der løbende blev foretaget anmeldelser af det tekniske grundlag. *Finanstilsynet*, Rapport om gennemførelse af 3. livsforsikringsdirektiv, 1993, s. 75.

⁴⁶ Erik Werlauff, Kontributionsprincippet juridiske grundlag ”Responsum til Assurandør-Societetet”, juni 1995, side 46 og 98. Se også ”Rapport om kontributionsprincippet”, *Assurandør-Societetet*, oktober 1995.

Uanset modstanden og responsummet blev kontributionsprincippet fastholdt, og den eneste ændring frem til 2000 var, at ”overskud” blev ændret til ”det realiserede resultat” for at sikre tilpasning til regnskabsreglerne.⁴⁷

Under sammenskrivningen af den finansielle lovgivning i 2002 blev det meste af LFV videreført i lov for finansiell virksomhed (FIL). Den politiske intention var at sikre regelforenklings ved at samle alle love indenfor den finansielle sektor i én samlet lov.⁴⁸ §§ 30-31 i LFV blev videreført i FIL som §§ 20-21.

Efter § 20, stk. 1, nr. 1 og 2, skal pensionsselskaberne anmelde grundlaget for beregning af forsikringspræmier og reglerne for beregning og fordeling af det realiserede resultat. ”For forsikringer med ret til bonus skal selskabet udarbejde et regelsæt (bonusregulativ), som beskriver, hvorledes gevinster på de i beregningsgrundlaget fastsatte elementer til beregning af præmier føres tilbage til forsikringstagerne eller andre berettigede ifølge forsikringen. Hertil kræves yderligere en teknisk beskrivelse af funktionaliteten i bonusopgørelsen.”, jf. lovbemærkningerne.⁴⁹ Forsikringstagerne fik lovfæstet en ret til et skriftligt aftalegrundlag for bonusordningen.

Kontributionsprincippet blev videreført i FIL § 21, hvorefter ”De... anmeldte forhold skal være *betryggende og rimelige* over for den enkelte forsikringstager og andre berettigede efter forsikringsaftalerne”, og ”De anmeldte regler for beregning og fordeling af realiseret resultat... skal være *præcise og klare* og skal føre til en *rimelig fordeling* (mine fremhævninger).” Udgangspunktet for fordelingen er ifølge lovbemærkningerne stadig kontributionsprincippet, dvs. at det realiserede resultat skal fordeles blandt de berettigede parter efter det forhold, hvori disse har bidraget til overskudsudviklingen. Den del af selskabets resultat, der herefter tilfalder forsikringstagerne (bonus), skal frigives på rimelig vis under forsikringsaftalens løbetid. Fordelingen af det til rådighed værende beløb, må ikke afvige fra en fordeling på grundlag af de enkelte forsikringsindtjening, og bonusreglerne skal være betryggende, så der ikke uddeles et større beløb i bonus, end der er til rådighed.

Kontributionsprincippet tekniske specifikationer er indført i bekendtgørelsen. Hjemlen blev indsat i LFV 1992, men der skulle dog gå en rum tid (9 år) før Finanstilsynet valgte at udstede den første kontributionsbekendtgørelse i 2001.⁵⁰ Man anførte i høringsbrevet, at bekendtgørelsen var led i den almindelige udvikling i retning af øget fokus på pensionstagernes vilkår, herunder spørgsmålet om rimelighed og gennemsigtighed på pensionsområdet. Den nye kontributionsbekendtgørelse var ifølge Finanstilsynet alene en kodificering af praksis, hvad der på daværende tidspunkt måtte anses for en sandhed med visse modifikationer. I bekendtgørelsen blev det beregnings- og det fordelingsmæssige kontributionsprincip introduceret.

Det beregningsmæssige kontributionsprincip regulerer fordelingen af det realiserede resultat mellem forsikringsbestanden og egenkapitalen, mens det fordelingsmæssige regulerer fordelingen mellem de enkelte forsikringstager og afspejler således, hvordan forsikringstagerne med forskellige karakteristika har bidraget forskelligt til det realiserede resultat.

3.2. Kontributionsprincippet anno 2011

Grundlaget for fordeling af forsikringsselskabets realiserede resultat, herunder bonus, er kontributionsprincippet. Bonus udgør ofte en stor del af de garanterede forsikringsydelser, hvorfor allokeringen har stor betydning for den enkelte forsikringstager. Der er to hjørneste i princippet - retfærdighed og stabilisering. Systemet skal udformes, så overskuddet føres tilbage til forsikringstageren, netop i det forhold han har bidraget, dvs. retfærdigt, mens stabiliseringen sikrer, at der ikke udloddes mere bonus, end at selskabet stadig har et tilstrækkeligt kapitalgrundlag. Grundtanken blev beskrevet tilbage i 1927,⁵¹ men er stadig aktuel i dag.

⁴⁷ Lov nr. 1329 af 20. december 2000.

⁴⁸ FIL er senest opdateret ved lovbekendtgørelse nr. 885 af 08/08/2011 og indeholder p.t. over 400 paragraffer.

⁴⁹ Lovforslag nr. L 176, specielle bemærkninger til § 20.

⁵⁰ Bekendtgørelse om kontributionsprincippet nr. 59 af 29. januar 2001.

⁵¹ K. Færden, Bonus i livsforsikringsselskaber, maj 1927, s. 18-19.

Det beregningsmæssige kontributionsprincip sikrer, at der sker en rimelig fordeling af overskuddet mellem egenkapitalen og forsikringstagerne. Pensionsselskabet har mulighed for til Finanstilsynet at anmelde et risikotillæg (driftsherrevederlag) som følge af den øgede risiko, der er for, at egenkapitalen skal bære et tab.⁵² Det er op til selskabet – under kontrol af Finanstilsynet – at træffe beslutning om et evt. risikotillæg og i så fald dettes størrelse.⁵³

Ifølge det fordelingsmæssige kontributionsprincip skal hver forsikringstager have en andel af overskuddet, der står i forhold til hans bidrag. I teorien er det meget simpelt, men i praksis vanskeligt at gennemføre. Matematisk udtrykkes dette ved, at han tildeles forskellen mellem 3. ordens grundlaget og det forsigtige tegningsgrundlag på 1. orden. Over en årrække vil der være bonus, der skal fordeles. Den danske aktuarforening er af den opfattelse, at jo mere præcist og forudsigeligt pensionsselskabets 3. ordens grundlag kan bestemmes, desto kortere bør fordelingen og dermed bonusudlodningen over tid være.⁵⁴

Lovgiver har som anført ovenfor løbende tydeliggjort princippet for deling af overskuddet. Ændringerne er i de seneste år foretaget på bekendtgørelsesniveau af Finanstilsynet og senest i 2010,⁵⁵ om end de seneste ændringer næppe kan karakteriseres som præciseringer, fordi de enkelte pensionsselskaber i langt højere grad end tidligere skal dokumentere og redegøre for, at det realiserede resultat bliver fordelt rimeligt mellem de enkelte forsikringstagere. Et af kravene er, at forsikringstagerne skal opdeles i kontributionsgrupper med ensartede karakteristika for hvert af elementerne rente, risiko og omkostninger, der efter objektive kriterier sikrer homogenitet i gruppen, jf. § 3, stk. 1, og stk. 4, i kontributionsbekendtgørelsen.⁵⁶

Særligt for rentegrupper gælder det, at spændet mellem højeste og laveste vægtede grundlagsrente inden for gruppen højst kan være 1 pct.-point. I henhold til Finanstilsynets afgørelse af 24. september 2010 skal rentegrupperne opdeles efter den oprindelige tegningsgrundlagsrente eller efter vægtede grundlagsrenter, og det er ikke muligt for selskaberne at få dispensation i relation til oprettelse af grupper med et rentespænd på over 1 pct.-point.⁵⁷ Opdelingen har til formål at sikre, at der ikke forekommer strukturelle omfordelinger af midler fra forsikringer med lave garantier til høje garantier.⁵⁸

Det kollektive bonuspotentiale skal også fordeles mellem rentegrupperne. Det følger af § 7, stk. 1, i kontributionsbekendtgørelsen, at en gruppes kollektive bonuspotentiale alene kan udloddes til forsikringer i gruppen. Bestemmelsen sikrer, at dette ikke bruges til en omfordeling mellem de forskellige rentegrupper.⁵⁹

Finanstilsynet har begrænset den metodefrihed, selskaberne tidligere havde,⁶⁰ i bestræbelserne på at nærme sig det teoretiske kontributionsprincip. Opdeling i undergrupper med egne satser blev anset for ideel, men praksis umuligt i 1927 af K. Færden, som herom siger:

⁵² Driftsherrevederlag er udtryk for den ekstra forrentning, egenkapitalen kan blive forrentet med som følge af den risiko, egenkapitalen løber. Alle selskaber anmelder en sats, der kan være positiv eller 0. Finanstilsynet gennemgår årligt satsen i forbindelse med gennemgangen af aktuarens beretning.

⁵³ Finanstilsynets interne målsætning er, at der bør ske samme forrentning af begge slags kapital med et lille ekstra plus til ejerkapitalen for driftsherrisiko, jf. *Eigil Mølgaard*, Tilsyn med livsforsikring og pensionsopsparing i pengeinstitutter, Advokaten 1993 nr. 4, Side 96-97.

⁵⁴ *Den danske aktuarforening*, Det fordelingsmæssige kontributionsprincip – om fordeling og omfordeling, 2008, s. 4-5 og 22.

⁵⁵ Bekendtgørelse om kontributionsprincippet nr. 358 af 6. april 2010.

⁵⁶ Finanstilsynet begrundede ændringen med, at de under inspektioner havde erfaret, at regelgrundlaget særligt for det fordelingsmæssige kontributionsprincip ikke blev fortolket ensartet i branchen. De nye regler skal mindske fortolkningsusikkerheden og sikre klare rammer for en rimelig fordeling af det realiserede resultat, jf. høringsbrevet (særlig s. 1 og 3) tilgængelig på Høringsportalen, [https://www.borger.dk/Lovgivning/Hoeringsportalen/Sider/Fakta_\(oprettet_18.12.2009\)](https://www.borger.dk/Lovgivning/Hoeringsportalen/Sider/Fakta_(oprettet_18.12.2009)).

⁵⁷ Efter afgørelsen er det tilladt, at spændet over tid udgør mere end 1 pct.-point, men den ansvarshavende aktuar skal redegøre herfor i aktuarens beretning, herunder for at der ikke sker en omfordeling af betydelig økonomisk størrelse iht. § 3, stk. 8, i kontributionsbekendtgørelsen.

⁵⁸ Se note 56.

⁵⁹ Vejledning om bekendtgørelse om kontributionsprincippet, nr. 77, 2. september 2010, punkt 27.

⁶⁰ Bonus kunne tidligere tilskrives både efter en "fondspræget" og en "forretningspræget" model. Den "fondsprægede" tilgang minder meget om det nuværende kontributionsprincip, mens den "forretningsprægede" i højere grad betragter selskabet som en forretningsvirksomhed, hvis afkast ikke kunne henføres til bestemte fonde/kasser, men hvor afkastet principielt var ejernes (aktionærenes)

”Av hensyn til disse forhold ses enkelte forfattere å fremholde at man ved bonusplaner efter enkelte indeks må gå til å opdele forsikringsbestanden i et betydelig antall undergrupper, såvel efter inntredelsealder som forløpen forsikringstid, og gi hver gruppe sin egen prosentsats. Dette er dog neppe nogensinde blitt praksis.”⁶¹

Finanstilsynet tillod opdeling i investeringsgrupper (delbestande) i 2001.⁶² Forudsætningen for opdelingen var, at den respekterede aftalegrundlaget. Selskabet kunne opdele forsikringerne i delbestande efter grundlagsrente, således at investeringsrisikoen for hver enkelt gruppe blev tilpasset renterisikoen i delbestanden, medmindre dette var i strid med de indgåede aftaler.

Den dengang frivillige opdeling i grupper er i dag blevet et lovkrav, medmindre andet undtagelsesvis følger af aftalerne, jf. § 1, stk. 1, i bekendtgørelsen.

Bestemmelserne i kontributionsbekendtgørelsen samt §§ 20-21 i FIL med tilhørende lovbemærkninger har til hensigt at regulere forsikringsselskabernes adfærd og aftaleforhold i forhold til en rimelig bonustildeling både på individniveau og i forhold til kontributionsgrupperne. Reglerne må antages at have et forbrugerbeskyttende formål, ikke kun i forholdet til forsikringstagerne kollektivt, men også på individniveau.⁶³ Opdeling i kontributionsgrupper søger yderligere at fremme og beskytte den enkelte og forhindre omfordeling. Omvendt betyder det, at den tidligere mere kollektive tilgang er under forandring.

3.3. Bonustildeling med udgangspunkt i kontributionsprincippet

Finanstilsynet påser, at både det beregningsmæssige og det fordelingsmæssige kontributionsprincip overholdes. I afsnit 2.3. blev bestyrelsens ansvar for at fastsætte den årlige bonusudlodning gennemgået. Bestyrelsen har det overordnede ansvar for at sikre, at der ikke udloddes mere bonus end forsvarligt (stabiliseringskravet). Udloddes der for meget, kan der være risiko for, at selskabet efterfølgende vil blive begrænset i investeringsmulighederne pga. kapitalkravene.

Finanstilsynet har til beregningsprincippet tidligere anført, at det ikke er rimeligt, hvis der først foretages en fordeling af det realiserede resultat, hvorved der tages stilling til, hvilke midler der skal tilføres forsikringsbestanden henholdsvis egenkapitalen, og denne fordeling senere omgøres ved at overføre midler fra bonusudjævningshensættelserne til egenkapitalen. Den skarpe adskillelse mellem egenkapital og forsikringsmidler nødvendiggør, at selskabernes ledelse i højere grad end hidtil må være opmærksomme på spørgsmål om kapitalfremskaffelse og solvens.⁶⁴

Det er også i strid med beregningsprincippet, at forsikringstagerne betaler pensionsafkastskatten for den del af afkastet, der tilfaldt egenkapitalen. Egenkapitalen vil derved opnå en utilsigtet merforrentning, jf. Finanstilsynets afgørelse af 25. januar 2007. Det beregningsmæssige kontributionsprincip tilsiger også, at forsikringstageres ”tilgodehavende” går forud for egenkapitalens tilgodehavende (skyggekontoen).⁶⁵ Ledelsen kan vælge, at egenkapitalen i en konkret situation helt eller delvis skal afstå fra sin beregnede andel af det realise-

med respekt af kontraktmæssigt påtagne forpligtelser over for medkontrahenten. *Erik Werlauff*, Kontributionsprincippet juridiske grundlag ”Responsum til Assurandør-Societetet”, juni 1995, s. 46-47.

⁶¹ *K. Færden*, Bonus i livsforsikringsselskaber, maj 1927, s. 35.

⁶² Finanstilsynets afgørelse af 26. november 2001. Det var dengang tale om en væsentlig ændring i selskabets bonusberegning.

⁶³ *Michael Holm m.fl.*, Lov om forsikringsvirksomhed, 1998, s. 221 og *Lisbeth Faurdal*, Aktuelle temaer i pensionsretten, 2011, s. 227

⁶⁴ Finanstilsynet brev til samtlige livspensionsselskaber og tværgående pensionskasser af 26. oktober 2001. Det var ikke tilladt at tilbageføre egenkapitalens midler, der tidligere var henlagt til bonusudjævningshensættelser. I forbindelse med præciseringen af reglerne tillod Finanstilsynet, at selskaberne foretog en engangskorrektion. Kravene til denne fulgte af bemærkningerne til lov om forsikringsvirksomhed § 31. Selskaber, der tidligere kun havde forrentet egenkapitalen med kontorenten, kunne foretage en teknisk korrektion af egenkapitalen. Denne skulle afspejle den forrentning, som selskabet kunne have til gode som følge af, at forrentningen med kontorenten over perioden kunne have givet en lavere forrentning end det faktisk realiserede investeringsafkast. Finanstilsynet pointerede i brevet, at ansvaret for gennemførelsen af engangskorrektionen lå hos de enkelte selskabers ledelse.

⁶⁵ Finanstilsynet pålagde et pensionsselskab at præcisere sin anmeldelse, så genetablering af bonuspotentiale på fripolicydelser gik forud for nedbringelse af skyggekontoen, når de pågældende forsikrings bidrag til at det realiserede resultat var positivt, iht. § 6, stk. 3, i kontributionsbekendtgørelsen, jf. Finanstilsynets afgørelse af 21. december 2005.

rede resultat. Forskellen mellem egenkapitalens beregnede andel af det realiserede resultat og den andel, der således tildeles egenkapitalen, vil ikke senere kunne tilføres egenkapitalen.⁶⁶

Det påhviler også selskabet at overholde det fordelingsmæssige kontributionsprincip, herunder sikre, at der ikke sker en omfordeling mellem forsikringsbestandene. Fordelingen mellem de enkelte forsikringstagere skal afspejle, hvorledes disse har bidraget forskelligt til det realiserede resultat.

Finanstilsynet tillod i sin afgørelse af 20. maj 2005, at der kunne ske en omfordeling af det kollektive bonuspotentiale på op til 2 % af de samlede retrospektive hensættelser mellem forsikringer med forskellige renterisici. Et selskab havde anmeldt to delbestande - policer tegnet med en grundlagsrente på 5 % eller højere og policer tegnet med en grundlagsrente på 3 eller 2 %. Selskabet havde defineret en andel af det kollektive bonuspotentiale som fællesreserve, og disse udgjorde 2 % af de retrospektive hensættelser. Det var i det konkrete tilfælde inden for rammerne af princippet at omfordele det kollektive bonuspotentiale mellem de to bestande.

Finanstilsynet har skærpet praksis for omfordelingsmulighederne, og der kan f.eks. ikke længere ske en gruppevis nedskrivning af bonuspotentialet på fripoliceydelse mellem forsikringer, hvis vægtede grundlagsrente har et spænd på mere end 1pct.-point.⁶⁷ Råderummet for omfordeling af bonus er således blevet begrænset.

Bonus fordeles med udgangspunkt i kontributionsprincippet. Bonus er ikke garanteret, og bonussatserne fastsættes typisk årligt. Finanstilsynet har udtalt, at en garanteret bonus vil kunne tolkes som en ændring af den garanterede grundlagsrente med risiko for at være i strid med bekendtgørelse om grundlagsrente for livsforsikringsvirksomhed.⁶⁸

Tilbage står spørgsmålet, om bonusfordelingen kan ændres til ugunst for enkelte forsikringstagere. På baggrund af de løbende ændringer af kontributionsprincippet synes Finanstilsynets holdning at være, at et selskab kan foretage ændringer i reglerne for overskudsdeling, såfremt ændringerne i højere grad afspejler, hvorledes forsikringer har bidraget forskelligt til det realiserede resultat, da dette øger "rimeligheden" i fordelingen.

Finanstilsynet⁶⁹ har fastslået, at et selskab kan ændre sin bonusberegning for bestående forsikringer vedrørende fremtidig bonus i det omfang, at kontributionsprincippet yderligere fremmes, uanset om ændringen indebærer, at nogle forsikringstagere derved får mindre bonus, end det hidtil anvendte bonusregulativ ville have givet anledning til.⁷⁰ Det er altså muligt at indføre en ny bonusfordeling, der forringer vilkårene for nogle forsikringstagere, hvis den bidrager til en mere rimelig fordeling.

Danica valgte den 1. januar 2001, at indføre en metode, hvor bonus for forsikringstagere med en grundlagsrente på 5 pct. blev gjort betinget af, at der ikke i fremtiden opstod negativ bonus. Vestre Landsret konkluderede i U 2006.984 V, at aftalen gav ret til bonus, men ikke af en bestemt størrelse, og at praksis for tildeling af bonus kunne ændres, da Danica havde forbeholdt sig ret til ændring i bonusregulativet. Det blev efter bevisførelsen lagt til grund, at nedsættelsen af bonus for forsikringstagere i denne gruppe var nødvendiggjort af bl.a. det faldende renteniveau, og at fordelingen af bonus mellem forsikringstagerne skete efter rimelige og saglige fordelingskriterier i overensstemmelse med de principper, der nu er anført i kontributionsbekendtgørelsen.

⁶⁶ Finanstilsynets afgørelse af 21. september 2004. Se også Finanstilsynets afgørelse af 27. maj 2010, hvori tilsynet fastslår, at forsikringsbestandens andel af et positivt realiseret resultat ikke kan reduceres med værdien af frivillige udlodninger fra egenkapitalen. Tilsvarende må frivillige udlodninger fra egenkapitalen ikke medføre forhøjelse af skyggekontoen.

⁶⁷ Finanstilsynets vejledende udtalelse vedr. regler for beregning og fordeling af realiseret resultat for livsforsikringsvirksomhed af 16. november 2010. Finanstilsynet oplyser, at de nye kontributionsregler medfører ændrede regler på området.

⁶⁸ Finanstilsynets svar til sagsøgers advokat i U 2010.1843 H.

⁶⁹ Finanstilsynets afgørelse af 26. november 2001, der også er omtalt i afsnit 3.2.

⁷⁰ *Finanstilsynet*, Rapport om bonus i livsforsikring, 2004, s. 11.

Omvendt betyder afgørelsen ikke, at selskaberne efter forgodtbefindende kan ændre reglerne til ugunst for forsikringstagerne. Det må antages, at sådanne ændringer alene kan ske, hvis de fører til en mere rimelig fordeling.

Inden for reglerne i kontributionsbekendtgørelsen og §§ 20-21 i FIL har selskabernes bestyrelse en skønsmæssig kompetence til at fastlægge den årlige bonusudlodning. Skærpelsen af princippet i 2010, vil sandsynligvis få stor betydning for fremtidig overskudsfordeling. Bonus er ofte en residualpost, der sikrer, at alle i dag får samme kontorente uanset størrelsen på grundlagsrenten. Det er ikke utænkeligt, at selskaberne i fremtiden vil differentiere bonus, så kontributionsgrupperne får forskellige kontorenter. Det er min vurdering, at dette falder ind under bestyrelsens skønsmæssige kompetence.

3.4. Grundlagsrentens betydning for bonustildelingen

Grundlagsrenten⁷¹ er et blandt flere parametre i det tekniske grundlag og indgik tidligere i det samlede billede, når Finanstilsynet skulle afgøre, om det anmeldte grundlag var betryggende. Efter vedtagelse af 3. livsforsikringsdirektiv kunne grundlagsrenten ikke længere indgå som et element i helhedsvurderingen, idet der blev stillet eksplicit krav om, at den for fremtiden skulle vælges med forsigtighed.⁷²

Finanstilsynet udstedte den første bekendtgørelse om grundlagsrente for livsforsikringsvirksomhed (grundlagsrentebekendtgørelse) i 1995,⁷³ hvori den maksimale grundlagsrente blev fastsat til 3 pct. Denne bestemmelse var uden betydning for forsikringer, der allerede var tegnet med en højere rente end 3 pct. Derimod skulle alle nyttegninger og forhøjelser efter skæringsdatoen anvende den lavere rente.⁷⁴ Det betyder, at forsikringstagerne i dag ofte har flere grundlagsrenter. Satsen er løbende blevet reguleret og er senest nedsat til 1 pct. pr. 1. januar 2011.⁷⁵

I forbindelse med implementeringen af bekendtgørelsen pålagde Finanstilsynet selskaberne ikke at indgå forpligtelser, der kunne virke hindrende for en fremtidig ændring af grundlagsrenten,⁷⁶ hvad der må betegnes som et indgreb i selskabernes adfærd og aftalefrihed. Omvendt gav bekendtgørelsen ikke ret til at ændre i eksisterende aftaler. Ved sit tilsyn med reglernes overholdelse tager Finanstilsynet hensyn til forbrugerbeskyttelsen, se f.eks. afslag til Juristernes og Økonomernes Pensionskasse (JØP). JØP anmeldte i 1999 en ændring af grundlagsrenten, hvorefter alle forsikringstagerne pr. 1. januar 2000 skulle overgå til et grundlag med en rente på 2 pct. og et pensionstillæg på 30 pct. uanset deres tidligere grundlagsrente. Finanstilsynet afslog anmeldelsen med den begrundelse, at JØP ikke var berettiget hertil ifølge aftalegrundlaget.⁷⁷

Grundlagsrenten har betydning for forsikringselskabernes opgørelse af pensionshensættelser. Hovedreglen er, at jo højere renten er, desto mere skal pensionselskabet hensætte for at kunne opfylde forpligtelsen. Et selskab med en forholdsmæssig stor andel af forsikringer med 4,5 pct. i grundlagsrente skal, sammenlignet

⁷¹ Grundlagsrente er den rentesats, der anvendes til fastsættelse af sammenhæng mellem præmie og ydelse. Grundlagsrenten anvendes derudover til brug for opgørelse af livsforsikringshensættelserne, jf. *Finanstilsynet*, Rapport om fastsættelse af maksimal grundlagsrente, 1997, s. 6.

⁷² Ændringen skete i forbindelse med revision af artikel 17 i 1. livsforsikringsdirektiv, hvor det fremgik, at den rentesats, der lægges til grund, skal vælges med forsigtighed. Når aftalerne indeholder en rentegaranti, fastsætter den kompetente myndighed i selskabets hjemland en fælles maksimumsrente, jf. artikel 18 i direktiv 92/96/EØF af 10. november 1992.

⁷³ Bekendtgørelse nr. 963 af 12. december 1995. Forud for udstedelsen havde Finanstilsynet den 7. juni 1994 udsendt et regelsæt om maksimal grundlagsrente med ikrafttrædelse 1. juli 1994, jf. brev af 7. juni 1994 med tilhørende midlertidig vejledning af 5. juni 1994.

⁷⁴ *Mie Paludan*, Grundlæggende personforsikring – Liv, ulykke, arbejdsskade, 1994, s. 29. Til den enkelte forsikringsaftale vil der for fremtiden ofte være knyttet flere grundlagsrenter. Dels den grundlagsrente, som var gældende på tidspunktet for aftalens indgåelse, dels den grundlagsrente, der var gældende på det tidspunkt for eventuelle forhøjelser og for bonustilskrivning. Dette var et nyt princip i forhold til G82-grundlaget, jf. *Finanstilsynet*, Rapport om fastsættelse af maksimal grundlagsrente, 1997, s. 10.

⁷⁵ Bekendtgørelse nr. 1369 af 08/12/2010, § 2, stk. 3. Finanstilsynet skriver i høringsbrevet, at den maksimale grundlagsrente er fastsat med en ekstra sikkerhedsmargin, så den udgør 1 % p.a.

⁷⁶ Finanstilsynets brev af 7. juni 1994.

⁷⁷ Afgørelsen er ikke offentlig, men omtalt af direktør for JØP Torben Visholm. *Lisbeth Faurdal*, Aktuelle temaer i pensionsretten, 2011, s. 231.

med et selskab der hovedsagelig har forsikringer tegnet med en rente på 1 pct., have væsentlige større hensættelser til at dække sine pensionsforpligtigelser.

Uanset at satsen løbende er blevet sat ned, udgør forsikringer med en garanteret rente på 4 pct. og derover fortsat en betydelig andel. Betragtet over de seneste tre år er andelen af hensættelser til kontrakter med høje garantier dog faldet kontinuerligt, og denne tendens forventes at fortsætte. Andelen med en rente over 4 pct. udgjorde 33 pct. ved udgangen af 2010.⁷⁸

Størrelsen af grundlagsrenten har også betydning for bonustilskrivningen. Dette er særlig tydeligt, hvis investeringsafkastet er lavt. Bonus tilskrives groft sagt som forskellen mellem det opnåede investeringsafkast og grundlagsrenten efter fradrag af administrationsomkostninger. Opnår pensionsselskabet eksempelvis kun et samlet investeringsafkast på 3,5 pct., vil forsikringer med en grundlagsrente på 1 pct. f.eks. få 2 pct. i bonus og samlet ende med en depotrente på 3 pct. Forsikringer med en grundlagsrente på 4,5 pct. vil få 0 pct. i bonus og en samlet depotrente på 4,5 pct. Forsikringstagere med lave grundlagsrenter skal i det konkrete eksempel betale til forsikringstagere med 4,5 pct. i form af mistet bonustilskrivning. Gentages mønsteret over en længere periode vil rimelighedsprincippet ikke længere være opfyldt. Problemet er særligt aktuelt i selskaber, der har mange forsikringer med høje renter.

I 1998 tillod Finanstilsynet selskaberne at opkræve betaling for de høje rentegarantier, hvilket ville bidrage til en mere rimelig bonustilskrivning.⁷⁹ Betalingen herfor kunne opkræves i forbindelse med udlodning af bonus, da eksisterende forsikringer ikke vil kunne pålægges en eksplicit betaling, medmindre det fremgår af forsikringsaftalen.⁸⁰ Finanstilsynet accepterede i afgørelse af 26. november 2001, at et selskab opdelte forsikringerne i bestande efter grundlagsrentens størrelse for herved at undgå omfordeling mellem forsikringstagerne. Aftalekonstruktionen er også blev afprøvet ved domstolene i U 2006.984 V, hvor bonus for høje grundlagsrenter blev gjort betinget. Se også afsnit 3.3.

Spørgsmålet om betaling for garantier kan suppleres med spørgsmålet, om den opkrævede betaling svarer til det risikotillæg, som et marked ville kræve for at stille selvsamme garanti. Emnet bliver gennemgået nedenfor.

3.5. En rimelig bonus og depotrente

Alle pensionsselskaber er ud over solvenstilsynet også underlagt rimelighedstilsynet, der har til formål at beskytte den enkelte forsikringstagers forventninger og behandling, ikke mindst med hensyn til fordeling af bonus og andre ufordelte reserver.⁸¹ Kontributionsprincippet skal som tidligere anført sikre, at han får tildelt en rimelig andel af det realiserede resultat. Lovgiver understregede i 1989, at pensionsselskaber ikke ville få godkendt fordelingen af årets resultat, medmindre bonus blev fordelt i overensstemmelse med det overskud, de enkelte forsikringstagere havde bidraget med.⁸²

Forsikringer med høje grundlagsrenter vil under de kommende Solvens II-regler blive mødt med et forøget kapitalkrav, hvilket de gennemførte QIS 5 prøveberegninger har vist.⁸³ Med udgangspunkt heri og i de skærpede regler i kontributionsbekendtgørelsen skal det belyses, om der i langt højere grad end tidligere skal

⁷⁸ Livsforsikringshensættelserne var ved udgangen af 2010 fordelt således: Ingen garantier eller 0-garantier udgjorde 19 pct., garantier mellem 0 pct. og 4 pct. udgjorde 48 pct., mens de resterende 33 pct. var placeret med garantier større end 4 pct. *Finanstilsynet*, Markedsudvikling i 2010 for livspensionsselskaber og tværgående pensionskasser, 22. juni 2011, s. 7-8.

⁷⁹ Se også *Økonomi- og Erhvervsministeriet m.fl.*, Større valgfrihed i pensionsopsparingen, 2003, s. 465. *Mads Bryde Andersen*, Garantier i pensionsaftaler, U 2010 B 181, bemærker omkring begrebet rentegaranti, at der må skelnes mellem en garanti i aftaleretlig forstand og det aktuar- og tilsynsmæssige garantibegreb. Hertil bemærkes, at pensionsselskaberne er tvunget til at opføre deres hensættelser i overensstemmelse med de af Finanstilsynet fastsatte regler, dvs. på baggrund af den tekniske grundlagsrente.

⁸⁰ *Finanstilsynet*, Rapport om betaling for rentegaranti, 1998, kapitel 1 og 2.

⁸¹ Se afsnit 3.3.

⁸² Lov nr. 325 af 24. marts 1989, lovbemærkning til forslag nr. 6 (ændring af § 31).

⁸³ QIS står for Quantitative Impact Study og dækker over de testberegninger, som pensionsselskaberne har foretaget forud for implementering af Direktiv 2009/138/EF af 25. november 2009 om adgang til og udøvelse af forsikrings- og genforsikringsvirksomhed (Solvens II direktivet). Se eksempelvis *Finanstilsynet*, QIS5 resultater for livsforsikrings-selskaber og tværgående pensionskasser og tilhørende pressemeddelelse af 17. marts 2011.

differentieres i bonustildelingen, og indføres differentieret kontorente for de forskellige kontributionsgrupper. Disse er som tidligere nævnt karakteriseret ved at have de samme rentesatser med et maksimalt rentespænd på 1 pct.-point.

Pensionselskaber havde tidligere stor valgfrihed mht. model og metode til fordeling af bonus. Denne valgfrihed er løbende blevet begrænset ved introduktionen af kontributionsprincippet i 1989 og senest kravet om etablering af kontributionsgrupper. Fordeling af bonus i forhold til afkast for enkelte investeringsgrupper i det omfang, forsikringstagerens kapital i pensionselskabet helt eller delvis kan henføres til disse aktivgrupper, bliver sandsynligvis hovedreglen i fremtiden. Det indebærer, at forsikringstagerne herefter helt eller delvist vil få deres midler forskelligt forrentet.⁸⁴

Finanstilsynet tillod i 2001, som beskrevet i afsnit 3.3, etablering af delbestande, jf. afgørelse af 26. november 2001. Investeringsrisikoen for hver enkelt delbestand blev tilpasset renterisikoen. Finanstilsynets tillod ændringerne i bonusregulativet, hvorefter nogle forsikringer fik mindre bonus end tidligere, idet dette alene vedrørte fremtidig bonus, og kontributionsprincippet blev yderligere fremmet. Det var derfor i overensstemmelse hermed, at bonus for de enkelte delbestande blev fastsat ud fra afkastet af de pågældende investeringsgrupper.

Opdelingen i delbestande har den fordel, at den hindrer utilsigtet omfordeling mellem grupperne i perioder, hvor det faktiske afkast er mindre end de højeste grundlagsrenter. Forsikringsrådet har i den forbindelse udtalt: ”Såfremt det faktiske afkast i et selskab i en længere periode er lavere end den højeste grundlagsrente anvendt i selskabet, kan de forsikringstagere, der har en lavere grundlagsrente, komme til at betale i form af mistet bonus.”⁸⁵ Det betyder, at i perioder med lave investeringsafkast vil der være en mulighed for, at der er sket en omfordeling mellem generationerne. Unge med lave grundlagsrenter har sandsynligvis fået en lavere bonus, end det teoretiske kontributionsprincip tilsiger, mens det omvendte er tilfældet for den ældre generation med høje rentegarantier. Problemet kan bl.a. imødegås ved, at der i et investeringsfællesskab mellem generationerne opkræves betaling herfor.

Problemet var relevant i midten af 1990'erne, men er også aktuelt i dag. Finanstilsynet nedsatte i 1996 en arbejdsgruppe, der skulle vurdere nødvendigheden af en eksplicit betaling for rentegarantien. Arbejdsgruppen kom i 1998 med en række forslag til betalingsmodeller med forskellige indgangsvinkler, men fælles for dem var, at de tog udgangspunkt i en forsikringsmatematisk prisfastsættelse af rentegarantien, dvs. en pris der sikrer, at præmie og ydelse i gennemsnit balancerer. Både grundlagsrenten og løbetiden på forsikringen havde betydning, idet høje renter og lang løbetid medførte højere betaling. Der var forskellige modeller til beregning af betalingen, herunder markedsværdimodellen, buffermodellen, solvensmodellen og etårsmodellen. Fælles for dem var, at betalingen blev opkrævet via den fremtidige bonusudlodning, og at der ikke var indregnet en præmie for investeringsbegrænsningerne.⁸⁶

Finanstilsynet fører tilsyn med forsikringsselskabernes solvens, og der er forskellige kapitalkrav til selskaber med mange høje garantier i forhold til selskaber med lave garantier. Ingen af de ovennævnte modeller har imidlertid indregnet en pris for den investeringsmæssige begrænsning, som høje garantier medfører.

Betaling for rentegarantier kan stadig føre til, at forsikringer med lave grundlagsrenter og større bonuspotentiale til en vis grad agerer buffer for de høje renter, da en forsikringstager med forskellige renter over tid ikke bidrager med samme relative investeringsfrihed til selskabet, om end denne er betydeligt mindre sammen-

⁸⁴ Erik Werlauff, Kontributionsprincippets juridiske grundlag ”Responsum til Assurandør-Societetet”, juni 1995, side 46-47.

⁸⁵ Forsikringsrådets udtalelse af 30. august 1999 om garantiproblemet. Se også *Den danske aktuarforening*, Det fordelingsmæssige kontributionsprincip – om fordeling og omfordeling, 2008, s. 29, hvori det anføres, at hvis pensionselskabet ikke gennem sin investeringsstrategi kan sikre, at alle forsikringer tildeles samme depotrente, bør der differentieres på depotrenterne på en måde, der afspejler forsikringernes individuelle risici.

⁸⁶ *Finanstilsynet*, Rapport om betaling for rentegaranti, 1998, kapitel 1 og 4. Problemstillingen er også behandlet af *Anders Grosen og Peter Løchte Jørgensen*, Rentegarantien – en bombe under pensionssystemet, Finans Invest nr. 3, 1998.

holdt med selskaber, der ikke kræver betaling.⁸⁷ En løsningsmulighed er at anvende en optionsbaseret tilgang til bonus.

Retten til bonus er en ret til på et bestemt tidspunktet at få tilskrevet bonus. Retten kan i forhold til den enkelte sammenlignes med en option, dvs. en ret men ikke en pligt til at udjævne bonustilskrivningen. Kan en pensionsordning genkøbes, skal genkøbsværdien medregnes.⁸⁸ Værdien af bonusretten vil afhænge af pensionselskabets løbende realiserede resultat, og hvordan selskabet opfylder sin forpligtelse til at fordele bonus mellem de berettigede parter.⁸⁹

Grosen og Jørgensen har forsøgt at anskueliggøre problemstillingen ved at værdiansætte bonusoptionen ved forskellige rentescenarier. I deres beregning medtages også værdien af den førte bonuspolitik.⁹⁰ Det er bestyrelsen, der beslutter, hvordan denne skal udformes. Der kan føres en konservativ, neutral eller aggressiv bonuspolitik.⁹¹ Det fremgår tydeligt af de beregnede eksempler, at ved et lavt renteniveau og en aggressiv bonuspolitik vil værdien af pensionselskabets økonomiske forpligtelse ved en optionsbaseret tilgang være langt større end ved anvendelse af den traditionelle opgørelsesmetode til beregning af prisen for en rentegaranti. Anvendes en optionsbaseret tilgang, skal betalingen være betydeligt højere i år med lave investeringsafkast, særligt hvis selskabet også fører en aggressiv bonuspolitik, dvs. bonus udloddes hurtigt.

Set i dette lys virker Ankenævnets kendelse nr. 68.451 (2007) forkert. Flertallet konkluderede på baggrund af et policeomslag, at selskabet ikke kunne ændre bonusfordelingen. Ankenævnet fandt, at det var i strid med bonusregulativet at ændre fordelingen, så nogle grupper af forsikringer fik en højere forrentning inkl. bonus, end de var blevet garanteret, på bekostning af grupper af forsikringer med høje garanterede grundlagsrenter som kun lige netop fik den forrentning, de var garanteret, men ingen bonus. Var der blevet procederet på rimelighedsbetragtningen i de offentligtregler, herunder FIL § 21 med inddragelse af økonomiske modeller, ville resultatet sandsynligvis være blevet anderledes.

Har pensionselskabet mange forsikringstagere med høje renter, vil selskabet være tvunget til at føre en forsigtig investeringsstrategi pga. de solvensretlige regler. Dette indebærer ofte et mindre afkast og dermed i sidste ende mindre bonus til forsikringstagerne. Selskabets økonomiske råderum i investeringsstrategien er størst for forsikringer med lave garantier. Derfor bør disse også få glæde af det mulige højere afkast, som et selskab kan generere med friere investeringsmuligheder. Tilsvarende må disse også tåle lave afkast, hvis de risikofyldte investeringer ikke generer det forventede større afkast. Historisk har investeringer i risikofyldte aktiver set over en længere tidshorisont givet et højere afkast til gavn for forsikringstagerne.

Afslutningsvis skal bemærkes, at en optionsbaseret tilgang til værdiansættelse af bonus vil give bestyrelsen et bedre grundlag for at vurdere, hvilken bonuspolitik forsikringselskabet skal implementere. Bonustildeling vil endvidere i højere grad være i overensstemmelse med kontributionsprincippet og sikre mod omfordeling mellem generationerne, da ældre ofte har højere rentegarantier.

⁸⁷ *Den danske aktuarforening*, Det fordelingsmæssige kontributionsprincip – om fordeling og omfordeling, 2008, s. 57.

⁸⁸ Bonus kan ligestilles med en amerikansk putoption, se *Økonomi- og Erhvervsministeriet m.fl.*, Større valgfrihed i pensionsopsparringen, 2003, s. 343 og 394-395. For en generel gennemgang af optioner, se eksempelvis *Peter Løchte Jørgensen*, Hvad praktikere bør vide om optioner, Finans Invest nr. 4, 1997.

⁸⁹ *Finanstilsynet*, Rapport om bonus i livsforsikring, 2004, s. 7.

⁹⁰ *Anders Grosen og Peter Løchte Jørgensen*, Værdiansættelse af Pensionselskabernes forpligtelser – en optionsbaseret synsvinkel, Finans Invest nr. 6, 1999.

⁹¹ En aggressiv bonuspolitik er karakteriseret ved lave mål for selskabets reserveopbygning kombineret med en hurtig udlodning af indtjente overskud. Et selskab med en konservativ bonuspolitik vil have en målsætning om reserver af en vis størrelse samtidig med, at der kun udloddes en beskeden andel af indtjente overskud. Endelig er en neutral bonuspolitik karakteriseret ved realistiske mål for reserveopbygning såvel som den løbende udlodning.

4. Pensionsselskabernes tildeling af bonus

4.1. Bonustildeling

I kapitel 2 og 3 var fokus rettet mod de offentligretlige regler, herunder de bagvedliggende aktuarmæssige bonusfordelingsprincipper, og disse skulle som nævnt være betryggende og rimelige. Bestemmelserne i FIL, herunder kontributionsprincippet, kan anvendes til udfyldning og fortolkning af aftalen mellem forsikringstageren og selskabet. Pensionsaftaler har ofte en meget lang kontraktperiode sammenlignet med andre formueretlige aftaler. Dette kan være en af grundene til, at aftalerne ofte ikke er detaljeret, fordi det er vanskeligt at forudse markedsudviklingen og lovgivningskrav mange år frem. Dette betyder på den anden side, at de offentligretlige bestemmelser ofte må inddrages til udfyldning og fortolkning af aftalerne.

Forsikringstagernes bonusrettigheder er et rent aftaleretligt anliggende, hvorfor regler om bonusanvendelse ikke skal anmeldes til Finanstilsynet. Bonus kan anvendes på forskellige måder alt efter ønske og selskabets bonusform, nemlig til bonustilskrivning, bonusopsamling eller kontant bonus. Bonustilskrivning, dvs. opskrivning af forsikringsydelserne, er i dag det mest anvendte princip.⁹²

Reglerne om bonusanvendelsen findes sædvanligvis i selskabets regulativ herom. Udgangspunktet er, at regler om anvendelse og fordeling af bonus ikke efterfølgende kan ændres til ugunst for forsikringstageren, medmindre der i aftalegrundlaget er taget forbehold herfor.

Domstolene har generelt været tilbageholdende med at anvende koncipistreglen indenfor pensionsområdet.⁹³ Koncipistreglen betyder, at det forsikringselskab, som har formuleret et uklart aftalevilkår, må bære den hermed forbundne risiko. En af undtagelserne er Ankenævnets kendelse nr. 68.451 (2007). Flertallet fastslog, at pensionsselskabet PFA skulle anerkende, at forsikringsaftalerne fra 1989 ikke indeholdt hjemmel til at ændre i bonusregulativet. Endvidere blev selskabet pålagt at anerkende, at klagernes depot mindst skulle forrentes med en årlig rente på 5 %, da det af omslaget til policerne fremgik, at "Bonus er en yderligere forrentning af Deres depot ud over 5 % p.a., som er renten ifølge pensionsselskabernes fælles tarif." Mindretallet (2:3) fandt, at det omstridte policeomslag alene henviste til den fælles tarif, dvs. G82-beregningsgrundlag, fordi selskabet i samme overskrift henviste til renten, der ifølge forsikringsbetingelserne var 5 % p.a. Det var derfor ikke et egentligt tilsagn om en årlig minimumsforrentning på 5 % p.a. Et mindretal (1:4) bemærkede også, at aftalegrundlaget alene indebar, at forsikringstageren var berettiget til bonus, men at denne blev fastsat af selskabet, idet det bl.a. af § 1 i bonusregulativet fra 1984 fremgik, at "De satser, der skal anvendes ved bonustildelingen, fastsættes af PFA's bestyrelse hvert år, så vidt det er muligt, inden 1. oktober og gælder for det kommende kalenderår."⁹⁴ Anvendelse af koncipistreglen betød, at PFA blev forpligtet til at forrente depotet med 5 p.a.

Mindretallets afgørelse forekommer ganske korrekt ikke mindst i lyset af U 2007.662 Ø. Landsretten konkluderede efter en gennemgang af selskabets aftalegrundlag, at der ikke var tale om en rentegaranti, og at anvendelse af G82-grundlaget ikke i sig selv indebar en sådan. G82-grundlaget regulerer sammenhængen mellem præmier og ydelser ud fra nogle beregningstekniske antagelser om forretning, risiko og omkostninger, og hensigten og formålet hermed er således ikke at fastlægge nogen garanteret aftaleretlig ydelse.

I kendelse nr. 76.905 (2010), hvor policeomslaget ikke havde samme formulering, kom Ankenævnet da også til det modsatte resultat. Selskabet kunne ændre bonustildelingen, idet det fremgik af forsikringsbetingelsernes § 9, at bonus skulle fordeles efter regler fastsat af selskabet og godkendt af tilsynsmyndighederne.

⁹² *Mie Paludan*, Grundlæggende personforsikring – Liv, ulykke, arbejdsskade, 1994, s. 85-86.

⁹³ Koncipistreglen affattet i aftalelovens § 38 b, stk. 1, finder direkte anvendelse i forholdet mellem en forbruger og en erhvervsdrivende. Anvendelse af reglen i forsikringsforhold er beskrevet i *Mads Bryde Andersen og Jens Kristensen*, Arbejdsmarkedspension, 2009, side 106-109 og i *Thomas Dahl Pedersens* speciale, kapitel 7.3 (www.centerfor-pensionsret.dk/Forskning). Begge konkluderer, at domstolene generelt har været tilbageholdende med at henvise til koncipistreglen i forsikringsaftaler. Dette kan muligvis skyldes den ofte lange kontraktperiode. For en generel gennemgang af koncipistreglen henvises bl.a. til *Bernhard Gomard m.fl.*, Almindelig kontraktret, 2009, side 273-274 og *Mads Bryde Andersen*, Grundlæggende aftaleret, 2008, s. 333-335.

⁹⁴ For en uddybning af pensionsselskabers afgivelse af forskellige aftaleretlige garantier henvises til *Helle Krunke*, Nogle generelle betragtninger om ydelsesgarantier og rentegarantier i pensionsforsikring, U 2006 B 71.

De to kendelser illustrerer med al tydelighed, at den oprindelige aftaletekst, forsikringsbetingelserne og bonusregulativet tillægges stor betydning, når det skal afgøres, om forsikringstageren må tåle en ændring af bonustildelingen.

Navnlig det oprindelige aftalegrundlag bliver ofte tillagt stor betydning. Spørgsmålet er, om efterfølgende informationer har samme retlige status. I Ankenævnets kendelse 67.880 (2007)⁹⁵ nåede flertallet (3:2) frem til, at den oprindelige aftale om en ydelsesgaranti var blevet ændret til en rentegaranti. Selskabet havde i 1996 afholdt et medlemsmøde, hvor man havde oplyst, at fripolicer blev forrentet med 3 % p.a., dvs. en rentegaranti. Selskabet refererede efterfølgende til mødet og udsendte informationen i pjeceform til de berørte. Mindretallet fandt ikke, at informationerne, der blev givet på medlemsmødet, kunne tilsidesætte den oprindelige pensionsaftale om en ydelsesgaranti. Ud fra den klassisk aftaleret, virker mindretallets afgørelse mere korrekt, idet en så væsentlig ændring ikke uden videre burde gennemføres på et almindeligt medlemsmøde, men først efter forudgående behandling på et repræsentantskabsmøde, en generalforsamling ol. Ændringen var til fordel for medlemmerne,⁹⁶ hvilket kan have været udslagsgivende for flertallets afgørelse. Udgangspunktet er, at rentegarantier, der er indføjet i det oprindelige aftalegrundlag, står stærkere, end garantier der alene udledes af efterfølgende oplysningsmateriale.⁹⁷

Kendelsen illustrerer, at grænsen for, hvornår en pensionsaftale efterfølgende kan ændres, langt fra altid er skarp, og at det er vanskeligt at afstikke præcise retningslinjer for, hvornår efterfølgende informationer aftalemæssigt binder selskabet.

Forsikringstageren har en særlig interesse i, at bonusberegningen ikke kan ændres til ugunst for ham. Når spørgsmålet skal afgøres, inddrages optagelsesbrev, bonusregulativ og andet fremsendt materiale, se f.eks. U 2006.984 V.⁹⁸ Det fremgik af Danicas bonusregulativ fra 1992 og 1994, at reglerne for bonustildeling kunne ændres med Finanstilsynets godkendelse, således at ændringerne også var gældende for allerede tegnede forsikringer, dog blev allerede fordelt bonus ikke berørt af ændringerne. Bonusregulativerne havde frem til 1999 tilsvarende bestemmelser bortset fra forbeholdet om Finanstilsynets godkendelse. Denne passage udgik, da Finanstilsynet efter en lovændring ikke længere skulle godkende pensionsregulativer. Danica valgte i 2000 som følge af det lave renteniveau at opkræve en betaling af forsikringstagere med garantier på 5 pct. Betalingen blev gennemført som en reduktion i bonus på 0,5 pct. Efter bevisførelsen lagde Vestre Landsret til grund, at nedsættelse af bonus for forsikringstagere med en garanti på 5 pct. var nødvendiggjort af bl.a. det faldende renteniveau, og at fordelingen af bonus mellem forsikringstagerne skete efter rimelige og saglige fordelingskriterier, som var i overensstemmelse med de principper, der nu var anført i kontributionsbekendtgørelsen. Landsretten fastslog derfor, at forsikringsaftalen gav forsikringstageren ret til bonus, men at det ikke fremgik af aftalen, at der skulle tildeles bonus af en bestemt størrelse, eller at praksis for tildeling af bonus ikke kunne ændres, herunder nedsættes til ugunst for forsikringstageren. Fordelingen af bonus skete efter rimelige og saglige fordelingskriterier i overensstemmelse med kontributionsprincippet. Af dommen kan udledes, at offentligtretlige regler kan have stor betydning, når domstolen skal fortolke et konkret aftaleforhold.

Det er muligt for forsikringsselskaber at give differentieret bonus. Dog skal alle forsikringstagere modtage den samme bonus inden for den enkelte kontributionsgruppe i overensstemmelse med kontributionsbekendtgørelsen.

Reglen kan fraviges ved aftale, jf. § 1, stk. 1 i kontributionsbekendtgørelsen, hvilket en utrykt dom afsagt af Østre Landsret i 2000 bekræfter.⁹⁹ En forsikringstager fik i 1993 i forbindelse med sin invalidepension valget mellem to former for bonustillæg, henholdsvis et fast bonustillæg eller stigende bonustillæg i form af en opskrivningsbonus. Forsikringstageren valgte opskrivningsbonussen, hvad der senere viste sig at være mere

⁹⁵ Ankenævnet nåede frem til samme resultat i kendelsen 67.824 (2007), hvor der også blev afgivet dissens (3:2).

⁹⁶ Det er mere fordelagtigt for forsikringstageren at have en rentegaranti frem for en ydelsesgaranti.

⁹⁷ *Mads Bryde Andersen*, Garantier i pensionsaftaler, U 2010 B 181, s. 187.

⁹⁸ Tvisten omhandlede Danicas ret til at nedsætte tildeling af bonus for garanterede forsikringsydelse baseret på en grundlagsrente på 5 % (4,5 %-grundlag - fordi der fra grundlagsrente fratrækkes et sikkerheds- og administrationsfradrag på 0,5 %).

⁹⁹ U 2000.122 Ø i FED.

fordelagtigt end et fast bonustillæg. Pensionsselskabet opsagde derfor denne bonusopskrivning med henvisning til rimelighedsbetragtningen i kontributionsbekendtgørelsen. Landsretten udtalte, at aftalen om en årlig bonusopskrivning, hvis forholdene gjorde en sådan mulig, ikke kunne anfægtes af matematiske beregninger, der viste, at den enkelte forsikringskunde fik forholdsmæssigt mere, end kontributionsprincippet indebar. På aftaletidspunktet var det ikke muligt at forudsige, hvilket valg der på sigt ville give den højeste bonustillægsopskrivning. Landsretten fastslog på den baggrund, at selskabet skulle opfylde den oprindelige aftale. Det var ikke i strid med kontributionsprincippet, at en forsikringstager modtog mere bonus end andre, dersom dette skyldtes et valg mellem to alternativer, hvor det ikke på forhånd kunne afgøres, hvilket valg der ville medføre den største bonus. Selskabet kunne derfor ikke opsigte aftalen med henvisning til kontributionsprincippet.

På grund af de lange kontraktperioder er der behov for at indbygge en vis rummelighed i aftalegrundlaget, så der er plads til udsving i beregningselementerne og udefra kommende forhold, som f.eks. ny lovgivning. Dette stemmer overens med Finanstilsynets tilkendegivelse om, at en generel mulighed for at ændre bonusregulativet må være nødvendig i livsforsikringsaftaler, hvor løfter om forsikringsydelser normalt er bindende og har lange – som regel uopsigelige - løbetider.¹⁰⁰

Rummelighed er ofte opnået ved en henvisning i aftalerne til det til enhver tid gældende bonusregulativ og lignende. Sådanne bestemmelser findes f.eks. i bonusregulativer fra Skandia, PFA og JØP.¹⁰¹

Forsikringsselskaber, der ifølge aftalegrundlaget har mulighed for at ændre bonustildelingen, er dog stadig underlagt reglerne i FIL om bl.a. en rimelig fordeling af overskuddet, og disse regler anvendes ofte som fortolkningsbidrag og udfyldning af aftaler. Dette var tilfældet i både U 2000.122 Ø og U 2006.984 H, hvor kontributionsprincippet blev inddraget i aftalefortolkningen.

Aftaler til ugunst for forsikringstageren antages alene at kunne gennemføres, hvis ændringerne føre til en mere ”rimelig” fordeling.

4.2. Bonusanvendelse

Som nævnt ovenfor tillægges aftalegrundlaget stor betydning ved afgørelsen af, om pensionsselskabet kan ændre *bonustildelingen*. Fokus i dette afsnit er *bonusanvendelsen*. Bonus benyttes ofte til opskrivning af pensionsydelserne, og udgangspunktet er, at bonusanvendelsen ikke efterfølgende kan ændres, medmindre der er taget forbehold herom i aftalegrundlaget.

Dette var tilfældet i en afgørelse fra Østre Landsret fra 1996.¹⁰² Pensionsselskabet ændrede praksis for bonusanvendelsen (bonustillæg) for aktuelle invalidepensionister, således at bonus fremover blev overført til de ikke aktuelle dele af forsikringen, henholdsvis enkepension (ægtefællepension) og alderspension, og ikke længere anvendes til en forhøjelse af invalidepensionen. Bonus var ikke tabt, men bonustillægget blev for fremtiden anvendt til en forhøjelse af de løbende udbetalinger af alderspensionen, når denne blev aktuel. Selskabet angav som begrundelse for ændringen, at denne fulgte samfundsudviklingen, og at en ændring af bonusreglerne var i den gennemsnitlige forsikringstagers interesse. Landsretten fandt, at forsikringsbetingelsernes formulering gav mulighed for ændring. Det fremgik af aftalen, at forsikringstageren havde ret til bonus, men det kunne ikke anses for et led i aftalen, at bonus blev anvendt og fordelt på en bestemt måde, idet selskabet havde forbeholdt sig ret til ensidigt at ændre i bonusregulativet. Østre Landsret fandt heller ikke, at forsikringstageren havde en berettiget forventning om, at bonus blev benyttet til en opskrivning af hans invalidepension. Landsretten medgav dog, at pensionsselskabet ikke havde orienteret behørigt om de foretagne ændringer. Dommen viser, at pensionsselskaber har vide rammer for en ændring af bonustildelingen, hvis aftalens formulering giver mulighed herfor.

¹⁰⁰ Finanstilsynet, Rapport om bonus i livsforsikring, 2004, side 27 og Lisbeth Faurdal, Aktuelle temaer i pensionsretten, 2011, s. 257-260.

¹⁰¹ Der henvises til vedlagte bilag 2-4. Se f.eks. JØP s. 33, PFA s.1 og 4 samt Skandia s.3. Danicas bestemmelser om bonusregulativet er beskrevet i U 2006.984 V.

¹⁰² U 1996.391 Ø i FED.

I samme retning peger U 1998.1593 Ø,¹⁰³ der er specielt rettet mod bonusanvendelse i arbejdsmarkedspensionselskaber. Bonus vedrørende en gruppelevsfor sikring, der ifølge den oprindelige aftale skulle anvendes til delvis finansiering af præmien/forhøjelse af ydelsen, kunne også anvendes til at dække et forbunds underskud, da beslutningen var truffet af kongressen, der var forbundets øverste myndighed. Dommen behandler arbejdsmarkedspensioner. Resultatet ville næppe være blevet det samme, hvis det havde drejet sig om et kommercielt selskab, hvor bonus blev anvendt til at nedbringe et underskud. For eksempel fastslog Finanstilsynet i sin afgørelse af 21. december 2010, at det var i strid med kontributionsprincippet og rimelighedsprincippet i § 21 i FIL, at et kommercielt pensionselskab betalte overskud på risikobonus til virksomheden frem for til forsikringstagerne.

Arbejdsmarkedspensioner hviler - modsat kommercielle pensionsordninger - på en forudsætning om, at parterne i et vist omfang kan træffe beslutninger, der tilsidesætter det oprindelige aftalegrundlag.¹⁰⁴

Problemstillingen var aktuel i en kontroversiel sag, hvor Sampension ændrede sine ”ydelsesgarantier” til ”hensigtserklæringer”. Finanstilsynet fandt på baggrund af en samlet vurdering, at der ikke var tilstrækkeligt grundlag for at fastslå, at Sampension havde handlet i strid med § 3 i god skik bekendtgørelsen ved at afskaffe ydelsesgarantien ved en aftale med overenskomstparterne i stedet for at give den enkelte kunde mulighed for at træffe dette valg. Man lagde til grund, at hvis der viste sig ikke at være tilstrækkelige økonomiske midler til at dække forpligtelserne, kunne det blive nødvendigt at nedsætte forsikringsydelse, når de kommende Solvens II-regler trådte i kraft. Finanstilsynets vurderede derfor, at forsikringstagerne generelt ikke økonomisk ville blive stillet ringere i forbindelse med afskaffelse af ydelsesgarantien, og at denne ikke var udtryk for et uigenkaldeligt tredjemandsløfte. Afslutningsvis blev det anført, at den endelige afgørelse af, om Sampension ved ændringen af aftalen civilretligt var blevet frigjort for forpligtelserne, henhørte under domstolene.¹⁰⁵

Der verserer i øjeblikket en række civilretlige sager for domstolene, og det bliver spændende at følge, om disse vil tillade en ændring af pensionsgarantier pga. bristede forudsætninger eller hard ship med udgangspunkt i de særlige forhold, der gør sig gældende for overenskomstbaserede pensionsordninger.

Aftalen mellem overenskomstparterne tillægges stor betydning, hvilket U 2011.2273 H illustrerer. Arbejdsgiverne havde glemt at indbetale pensionsbidrag til nogle forsikringstagere, der havde tabt 2/3 af deres erhvervsevne. Ifølge PenSams forsikringsbetingelser var optagelsen betinget af, at der blev indbetalt bidrag. Højesteret fandt efter bevisførelsen ikke, at overenskomspartnerne havde tiltrådt denne praksis, der heller ikke fremgik af overenskomsten. PenSam var derfor forpligtet til at tilkende dem invalidepension på samme vilkår, som hvis der var sket en rettidig indbetaling af pensionsbidragene.

Et andet relevant spørgsmål er, om bonus må anvendes til at dække omkostninger. Kan et selskab ved en ændring af det tekniske grundlag opkræve et administrationsgebyr, der ikke fremgår af det oprindelige aftalegrundlag. Højesteret bedømte spørgsmålet i sag 361/2008 afsagt den 11. november 2011. Danica indførte i 1992 et administrationsgebyr på 48 kr. for fripolicer og senere også for pensioner under udbetaling. Gebyret omfattede både nye og eksisterende forsikringsaftaler. Begrundelsen for gebyret var, at mere avanceret EDB havde givet mulighed for flere nuancer i omkostningsfordelingen, som med det nye gebyr ville blive mere retfærdig end tidligere. Finanstilsynet havde ingen bemærkninger til anmeldelsen. Ankenævnet konkluderede, at bonusfordeling skulle ske efter reglerne i bonusregulativet, medmindre andet fremgik af forsikringsbetingelserne. Hverken betingelserne eller bonusregulativet hjemlede mulighed for at opkræve et nyt administrationsgebyr, som kunne blive brugt til at forøge selskabets overskud.

¹⁰³ U1998.1593 Ø i FED.

¹⁰⁴ For en nærmere redegørelse af de særlige forhold for arbejdsmarkedspensioner henvises til *Mads Bryde Andersen og Jens Kristensen*, *Arbejdsmarkedspension*, 2009, s. 267- 295, hvor det bl.a. fremgår, at der ikke pt. er trykt retspraksis om adgang til at ændre i en overenskomstbaseret pensionsordning.

¹⁰⁵ Finanstilsynets afgørelse af 29. november 2010. Sagen havde forinden været forelagt Det Finansielle Virksomhedsråd.

Selv om de bagvedliggende aktuarberegninger ikke blev fremlagt anlagde Vestre Landsret en anden fortolkning.¹⁰⁶ Forsikringsudbetalingerne var ikke blevet nedsat, da gebyret blev fratrukket i bonus. Bonus havde på intet tidspunkt været negativ, og der var ikke under sagen fremkommet noget, der gav grundlag for at tilsidesætte ordningen, idet denne måtte antages i højere grad at sikre en rimelig fordeling af omkostningerne mellem forsikringstagerne. Det var derfor ikke i strid med de indgåede forsikringsaftaler eller lovgivningen i øvrigt, at Danica fratræk et administrationsgebyr i den tildelte bonus.

Højesteret tiltrådte landsrettens dom og inddrog både det beregnings- og fordelingsmæssige kontributionsprincip. Aftalerne gav forsikringstagerne ret til bonus, men de havde ikke krav på bonus af en bestemt størrelse. Danica havde ikke tilsidesat det beregningsmæssige kontributionsprincip ved at lade en del af gebyret indgå i beregningen af risikotillægget, da omkostningsresultatet ved beregning af risikotillægget skulle afspejle selskabets risiko. Det fordelingsmæssige kontributionsprincip, hvorefter overskud skal fordeles mellem de enkelte forsikringstagere i forhold til deres bidrag, var heller ikke tilsidesat, idet modregning i bonus af omkostningsbidraget til dækning af administrationsomkostninger var i overensstemmelse med fordelingsprincippet. Gebyret var i øvrigt ikke uberettiget, og forsikringsaftalerne udelukkede ikke, at der blev indført regler om modregning af omkostninger i bonus. Aftalerne måtte forstås således, at Danica ikke var berettiget til at foretage modregning i bonus af omkostningsbidrag, hvis dette var i strid med lovgivningen om livsforsikringsvirksomhed, hvilket ikke var tilfældet. Danica kunne derfor opkræve gebyret af bonus, selv om dette ikke fremgik aftalerne.

Dommen stemmer overens med Den danske aktuarforenings opfattelse. Når en gruppe forsikringstagere kontinuerligt betaler omkostninger (2. ordens grundlaget), der er lavere end de faktiske, sker der en systematisk omfordeling på andre gruppers bekostning.¹⁰⁷

Konklusionen bliver, at også bonusanvendelsen kan ændres for fremtiden, hvis dette bidrager til en kontributionsmæssigt mere fair fordeling, og det ikke strider mod aftalen. Selskabernes aftalefrihed er dog begrænset, idet aftaler, der strider mod den finansielle lovgivning, ikke vil kunne opretholdes. Højesteretsdommen bekræfter konklusionen i afsnit 4.1 om, at aftaler til ugunst for forsikringstagere kan gennemføres, hvis ændringerne fører til en mere ”rimelig” fordeling.

4.3. Information om bonus

Selskaberne skal i tilstrækkeligt omfang informere om bonus. Inden aftaleindgåelsen skal der gives en række specifikke skriftlige oplysninger, og der skal endvidere løbende gives information inden for udvalgte områder, jf. FIL § 56.¹⁰⁸ Finanstilsynet har udstedt bekendtgørelse om information om livsforsikringsaftaler (informationsbekendtgørelsen),¹⁰⁹ der nærmere regulerer pensionsselskabernes informationsforpligtigelser. Det følger af § 3, stk. 1, nr. 8, i denne, at forsikringstageren skal have personspecifikke oplysninger om betydningen af bonus for aftalen. Iht. § 5 skal der gives information om størrelse af forsikringsydelse og bonus-situationen, samt i hvilket omfang bonus er garanteret, og om den samlede forrentning for året. Både infor-

¹⁰⁶ Se U 2008.6 V i FED. Ankenævnets kendelse er tidligere behandlet i afsnit 2.3, se særlig note 31. I sagskomplekset har Højesteret i U 2010.2808 H afgjort, at Danica ikke kunne pålægges at fremlægge beregninger fra sin ansvarshavende aktuar til Finanstilsynet, hvori oplysninger om gebyrberegning og den senere gebyrforhøjelse fremgik. Begrundelsen var, at den ansvarshavendes beretning til Finanstilsynet indeholdt detaljerede oplysninger om selskabets økonomiske situation, som havde betydning for dets konkurrencemæssige stilling. Dette gjaldt også de historiske oplysninger om de omkostningsmæssige forhold.

¹⁰⁷ *Den danske aktuarforening*, Det fordelingsmæssige kontributionsprincip – om fordeling og omfordeling, 2008, s. 19.

¹⁰⁸ Bestemmelsen implementerede artikel 36 i 3. livsforsikringsdirektiv 2002/83, hvor det fremgik, at forsikringstageren skulle have nærmere vilkår for beregning og tildeling af bonus. Der var også krav om, at forsikringstageren under hele forsikringsaftalens løbetid årligt fik oplysninger om bonussituationen. Bestemmelsen er videreført i artikel 185 i Solvens II direktivet.

¹⁰⁹ Bekendtgørelse nr. 1132 af 17. november 2006 om information om livsforsikringsaftaler. Den nuværende bekendtgørelse blev udformet på baggrund af et udvalgsarbejde under ledelse af Finanstilsynet i 2006, se i øvrigt bemærkningerne til bekendtgørelsen i *Økonomi- og Erhvervsministeriet/ Finanstilsynet*, Rapport om målrettet kundeinformation på det finansielle område, særligt s. 31-34. Finanstilsynet arbejder på en revision af bekendtgørelsen, men arbejdet er blevet udsat, jf. information fra Forsikring og Pension nr. 46/11, bilag 1.

mationsbekendtgørelsen og god skik bekendtgørelsen¹¹⁰ har betydning, når det skal vurderes, om et pensionselskab har opfyldt sine informationsforpligtigelser.

Pensionselskaber giver ofte generelle oplysninger om bonus i optagelsesbrevet, forsikringsbetingelserne og bonusregulativet, mens informationen om forrentningen normalt fremgår af den årlige pensionsoversigt. Oplysninger kan også findes i nyhedsbreve og på hjemmesiden. Selskaberne skal finde en balancegang mellem på den ene side lovgivningskravenes opfyldelse og på den anden side forsikringstagerens forståelse af det teknisk komplicerede indhold, hvad der kan være en vanskelig opgave. Der skal også løbende informeres, hvis selskabet foretager ændringer af betydning for forsikringstageren.

Finanstilsynet har gentagne gange fremhævet, at forsikringselskabet skal give tydelig information om bl.a. bonus, når selskabet foretager ændringer. Se f.eks. Finanstilsynets afgørelse af 26. november 2001, hvorefter pensionselskabet skulle informere forsikringstagerne om en opdeling af forsikringsbestanden i investeringsgrupper, da der var tale om en væsentlig ændring i selskabets regler for beregning af bonus. Forsikringstagerne skulle underrettes, inden det ændrede system blev taget i anvendelse, jf. § 5, stk. 1, i informationsbekendtgørelsen.¹¹¹ Se i samme retning Erhvervsankenævnets kendelse af 9. januar 2009, som kun indirekte vedrører bonustilskrivning, men er et godt eksempel på det fokus, Finanstilsynet har på information til forsikringstagerne. Finanstilsynet fandt med henvisning til § 7 i informationsbekendtgørelsen ikke, at underretningen til forsikringstageren i forbindelse med ekstraordinære indskud fra hans side var tilstrækkelig klar og præcis til, at han reelt kunne forstå konsekvensen heraf. Der var ikke givet oplysning om, at ekstraordinære indskud for medlemmer på garanteret grundlag i modsætning til medlemmer på betinget garanteret grundlag blev anvendt til at styrke hensættelserne. Indskud med dette formål forøger ikke pensionsydelse. Selskabet procederede på, at forsikringstageren fik oplysninger om bonusstyrkelsen ved, at garantiernes størrelse blev angivet ved siden af pensionsbeløbene i den årlige pensionsoversigt. Erhvervsankenævnet stadfæstede afgørelsen, hvad der kan ses som udtryk for en beskyttelse af forsikringstager. Han skal informeres præcist om, at ekstraordinære indskud ikke blev anvendt til at opskrive ydelserne.

Nyoptagne forsikringstager skal ligeledes have klare informationer, hvis de optages på et betinget garanteret grundlag, dvs. at ydelserne under visse forudsætninger kan ændres, jf. Finanstilsynets afgørelse af 20. marts 2007.

Senest har Finanstilsynet i 2010 undersøgt selskabernes underretning om ændringer i kontorenten. Konklusionen er, at informationsniveauet skal forbedres, og det skal bl.a. tydelig fremgå, om kontorenten er før eller efter skat, og om den kan forhøjes eller nedsættes, herunder hvilken betydning dette har for kundens midler.¹¹²

Det er vigtigt, at pensionselskaberne oplyser korrekt om bonus og ikke mindst den samlede pensionsudbetaling. Er der uoverensstemmelser mellem information om pensionsudbetaling givet i et pensionsregulativ og en individuel aftale, vil den individuelle aftale gå forud. Dette princip blev senest stadfæstet af Højesteret i U 2011.1750 H.

Twisten omhandlede fejlregning af en pensionsudbetaling fra JØP. Forsikringstageren fik i maj 2006 brev om, at hans månedlige pension var beregnet til 24.261 kr. I beregningen var inkluderet en fratrædelsesgodtgørelse, der på fremsendelsestidspunktet ikke var endeligt indbetalt. Dette skete efterfølgende, og pensionsudbetalingen begyndte i juni 2006. Forsikringstageren fik i den forbindelse et bekræftelsesbrev fra pensionskassen om, at pensionen var beregnet til 24.261 kr. I maj 2007, omtrent et år senere, opdagede selskabet,

¹¹⁰ Bekendtgørelse om god skik for finansielle virksomheder, investeringsforeninger mv., nr. 769 af 27/06/2011.

¹¹¹ *Økonomi- og Erhvervsministeriet m.fl.*, Større valgfrihed i pensionsopsparing, 2003, s. 483 og 487, anbefales det, at al information ændres, således at forsikringstagerne oplyses om prisen på alle ydelser og elementer i en ordning og om, hvad en tilknyttet pensionsgaranti betyder for det forventede afkast og risikoen af investeringerne. De fleste har i dag ikke mulighed for at vurdere, hvad den reelle omkostning er ved at have en garanti tilknyttet pensionsordningen. En garanti kan misvisende komme til at fremstå som en "gratistydelse".

¹¹² Undersøgelsen blev gennemført i 2010 og omfattede 6 livspensionselskabers information om kontorenten, jf. Finanstilsynets undersøgelse af information om kontorente 4. maj 2010. Undersøgelsen er tilgængelig på <http://ftnet.dk/da/Tal-og-fakta/Rapporter/2010/Undersoegelse-af-kontorente.aspx>

at beregningen som følge af en tastefejl var sket ud fra pensionshensættelser, der var blevet 661.298 kr. for store. Den korrekte månedlige pension var derfor små 4.000 kr. mindre og udgjorde i stedet 20.234 kr. JØP meddelte ham herefter, at hans pension ville blive nedsat i overensstemmelse med de generelle regler, der fremgik af regulativet. Højesteret bemærkede, at det forhold, at en tværgående pensionskasse, som udbetaler pension til sine medlemmer efter ensartede regler eller reglerne i dennes vedtægter og regulativer, og således ikke efter individuel aftale, ikke udelukker, at en meddelelse om pensionens størrelse efter omstændighederne kan anses for et bindende tilsagn. Højesteret konkluderede, at der i de fremsendte breve var givet et bindende tilsagn om pensionens størrelse, bonusberegningen og pensionistillæg, der alle skulle beregnes i forhold til tilsagnet.¹¹³

Der ses ikke at være procederet på rimelighedshensynet i FIL for så vidt angår bonusberegningen og pensionistillæg. At disse følger det ”forkerte” tilsagn indebærer en tilsidesættelse af kontributionsprincippet og rimelighedshensynet, fordi forsikringstageren derved får en større andel af overskuddet, end hans indskud berettiger til. Herudover er der i en tværgående pensionskasse ingen aktionærer, og egenkapitalen, der skal dække fejlen, tilhører derfor principielt alle forsikringstagerne. Det kan derfor ikke udelukkes, at resultatet, der var konkret begrundet, var blevet anderledes, hvis der var procederet på rimelighedsprincippet i FIL for den fremtidige bonustildeling og tillæg.

I U 1990.218 H kom Højesteret til samme resultat. Selskabet havde givet et tilsagn og ikke kun fremsendt en meddelelse herom til de efterladte. Det var dog givet under den urigtige forudsætning, at forsikringsforholdet stadig var i kraft og var således ikke bindende.¹¹⁴ Modsat nåede et flertal (3:2) i U 2000.2211 H frem til, at rejsegarantifondens brev til sagsøgte ikke indeholdt et tilsagn om dækning. Flertallet udtalte, at det burde have stået sagsøgte klart, at Rejsegarantifondens svar på sagsøgtes retsstilling ikke var et tilsagn om dækning fra fonden, men alene svar på forespørgsel om retsstillingen. Dommene illustrerer, at det kan være vanskeligt at afgøre, om der alene er afgivet generelle informationer eller et tilsagn.

Tilsagn kan tilsidesættes af urigtige forudsætninger, men også som følge af fejlskrift, jf. aftalelovens § 32, stk. 1. Dette var tilfældet i kendelse nr. 69.497 (2007), hvor Ankenævnet konkluderede, at nu afdøde burde have indset, at selskabets oplysning om udbetaling af både engangsbetøbet og den årlige rate (altså dobbelt udbetaling) måtte bero på en fejl. I en lignende sag kom Østre Landsret i FED 1997.1110 frem til, at der ikke kunne støttes ret på en fejlskrift, der viste et højere pensionsniveau end det aftalte. Forsikringstageren havde ved en fejl modtaget en police på en anden pensionsordning, hvor der skulle indbetales 12 og ikke 2,4 pct. af lønnen i pensionsbidrag. Der var korrekt blevet indbetalt 2,4 pct. af lønnen til pension, hvilket også fremgik af lønsedlen. Den begunstigede kunne derfor ikke støtte ret på det fejlagtige fremsendte tilsagn om at tilhøre en anden pensionsordning med bedre ydelser.

Pensionsforståelsen, betaling for rentegaranti og de bagvedliggende bonusberegninger kan være en særdeles kompleks og vanskelig sag. Det er fra flere sider blevet gjort gældende, at den information, som kunderne i finansielle virksomheder modtager, er omfangsrig og meget svært tilgængelig. Som mulige tiltag til forbedring af kundeinformationen har bl.a. været nævnt mere udstrakt anvendelse af lagdelt information og oplysninger via internettet.¹¹⁵ Oplysninger om bonustildeling og betaling for rentegaranti kan f.eks. beskrives med simple ord med henvisning til en underliggende mere fyldig og juridisk korrekt information. Dette kræver sandsynligvis, at der bliver gået på kompromis med lovgivningskravet om, at hvert lag skal være selv bærende og opfylde informationskravene.

Den mængde information, der i dag skal gives for at opfylde lovgivningskravene, er omfangsrig og teknisk. Informationsniveauet løftes ikke ved mængden af den givne information – snarere tværtimod.¹¹⁶ Derfor er

¹¹³ Østre Landsret kom derimod frem til, at pensionsberegningen alene var vejledende, da pensionskassen ikke kunne indgå individuelle aftaler.

¹¹⁴ Se også *Lennart Lyng Andersen og Palle Bo Madsen*, *Aftaler og mellemmand*, 2001, s. 34.

¹¹⁵ *Økonomi- og erhvervsministeriet/Finanstilsynet*, Rapport om målrettet kundeinformation på det finansielle område, 2006, se særligt s. 5-6 og 31-32.

¹¹⁶ *Pensionsmarkedsrådets*, Rapport om kundeinformation, 2004, s. 8 og 15. Også i Norge diskuteres det, om der gives for megen information. ”Det vil lett kunne virke mot sin hensikt dersom kunden gis for mange informasjonsbrosjyrer eller for lange og

det vigtigt, at alle de oplysninger, der er nødvendige for at få et præcist og dækkende kendskab til alle relevante aspekter af den indgåede forsikringsaftale, gives på en fornuftig og hensigtsmæssig måde. Man må samtidig være opmærksom på, at gængse forsikringsudtryk ikke uden videre kan erstattes af mere alment tilgængelige begreber, pga. retsikkerheden. Domstolen fortolker tekniske termer i overensstemmelse med den betydning de tillægges inden for fagområdet, hvad enten forsikringstageren forstår dem eller ej.

I U 2010.1843 H, hvor der var tvist om retten til bonus, blev begrebet kontostyrkelse centralt. Danica var i henholdsvis 2001 og 2003 ophørt med at tilskrive bonus på forsikringer med en rente på 5 pct. og efterfølgende 3 pct. I stedet blev de tilskrevet "kontostyrkelse", der ligesom bonus blev brugt til opskrivning af udbetalingerne. Men i modsætning til bonus kunne en sådan opskrivning blive reduceret. Dette skete, hvis investeringsafkastet ikke kunne dække de garanterede udbetalinger. Forsikringstagerne påberåbte sig de tilsagn, som de i sin tid havde modtaget i et brev fra selskabet forud for de endelige forsikringsaftaler. Højesteret bemærkede hertil, at tilsagnene måtte forstås således, at de sigtede til det beløb, som pensionen var vokset til ved tilskrivning af bonus. Selskabet var ikke forpligtet til at regulere pensionerne på et andet og gunstigere grundlag end det til enhver tid gældende bonusregulativ, og "kontostyrkelse" var ikke bonus i regulativets forstand.

Det er vanskeligt at sikre en forståelig, overskuelig og let tilgængelig information, der samtidig er juridisk korrekt og udtømmende, som det ses af U 2010.1843 H. Dilemmaet er særlig aktuelt inden for pensionsområdet. Pensionsmarkedsrådet foreslog i 2004, at både myndighederne og pensionselskaberne i højere grad end tidligere tager udgangspunkt i forsikringstagerens informationsbehov og slækker på de juridiske krav.¹¹⁷ Det bliver interessant at følge, om Finanstilsynet i 2012 vil følge opfordringen i forbindelse med en revision af informationsbekendtgørelsen.

5. Pensionsselskabernes fremtidige bonustildeling

5.1. Kort om de finske modeller

Depotrenten kan fastsættes med udgangspunkt i forskellige aktuar- eller økonomiske modeller, herunder som foreslået i afsnit 3.5 en optionsbaseret model.

Store finske pensionsselskaber har i en årrække anvendt forskellige økonomiske modeller, når størrelsen af den årlige depotrente skulle fastsættes, herunder cash flow- og optionsmodeller. Uanset valg af model var der en signifikant forskel mellem depotrenten på de forskellige rentegrupper, hvor den største forskel tydeligst fremkom ved anvendelse af optionsmodellen.¹¹⁸

En afgørende faktor, der kan forklare, at finske selskaber i en længere årrække har anvendt økonomiske modeller, kan være de forskellige fortolkninger af 3. livsforsikringsdirektivs bestemmelser om en forsigtig grundlagsrente. I Danmark bliver indskud og bidragsstigninger indtegnet med den til enhver tid gældende grundlagsrente. En forsikringstager kan således have flere forskellige grundlagsrenter tilknyttet. I Finland bliver indskud og bidragsstigninger indtegnet med den oprindelige grundlagsrente. Pensionsselskaberne var derfor nødsaget til tidligt at indregne de økonomiske byrder, der var forbundet med høje renter, hvilket sandsynligvis har været en medvirkende faktor til de differentierede kontorenter for de forskellige rentegrupper.¹¹⁹

innviklede forsikringsdokumenter". Martin Hansen Weydahl, Forsikringselskaperenes informasjonsplikt i forbindelse med tegning av forsikring, 2011. Artiklen er tilgængelig på <http://www.nft.nu/node/1532>.

¹¹⁷ Pensionsmarkedsrådets, Rapport om kundeinformation, 2004, s. 4.

¹¹⁸ Afsnittet er baseret på informationer givet af cheffaktuarer og advokater i Nordea Liv og Tapiola, Finland på et stipendiat-ophold tildelt af den Danske Forsikringsforening. Det finske pensionssystem er karakteriseret ved en høj tvungen indbetaling til statens livsforsikringselskab svarende til det danske ATP-system, hvor pensionsindbetalingerne er minimale.

¹¹⁹ I den af Nordea anvendte optionsmodel blev der også anvendt en skyggekonto for hver rentegruppe. Udviklingen af forskellige optionsmodeller og cash flow-modeller er sket til trods for, at det finske Finanstilsynet ikke har været særlig aktivt med hensyn til afgørelser rettet mod ændringer i det tekniske grundlag. Der henvises til det finske Finanstilsyns hjemmeside www.fin-fsa.fi.

5.2. Den fremtidige tildeling af bonus og kontorenten

Kontorenten har altid været et konkurrenceparameter for kommercielle pensionselskaber, og især op gennem 1990'erne blev der konkurreret om at kunne tilbyde forsikringstagerne den højeste kontorente og dermed også maksimal bonusudlodning.¹²⁰ Uden tvivl vil konkurrencen også i fremtiden blive rettet mod tilbud om en høj attraktiv kontorente – dog ikke i de kommende år. I oktober 2008 indgik forsikrings- og pensionsbranchen en aftale med Økonomi- og Erhvervsministeriet om finansiel stabilitet, hvor selskaberne forpligtede sig til et loft over bonustilskrivningen mod til gengæld at få ændret rentekurven mv. Bonuspolitikken og fastlæggelsen af kontorenter skal efter aftalen udformes, så selskaberne som udgangspunkt ikke påtager sig forpligtelser ud over de aftalte pensionsgarantier.¹²¹

Det er forventningen, at Solvens II-reglerne for den nærmeste fremtid også vil lægge en dæmper på konkurrencen med høje kontorenter pga. de skærpede krav til den økonomiske konsolidering, hvad der er særlig aktuelt for selskaber med høje grundlagsrenter. En bestand med en grundlagsrente på 4,5 pct. vil kræve betydeligt mere kapital end, hvis den f.eks. er 1,75 pct. eller lavere under Solvens II-reglerne. Førstnævnte selskaber vil derfor være tvunget til at føre en endnu mere forsigtig investeringsstrategi.

Det er derfor ikke usandsynligt, at nogle danske pensionselskaber inden længe vil differentiere kontorenten for forsikringer med forskellige grundlagsrenter. Den tilskrevne bonus vil i dette tilfælde i højere grad afspejle kapitalkravene, hvor råderummet og dermed også muligheden for at føre en mere ekspansiv investeringsstrategi vil være større for en bestand med lave grundlagsrenter.

En anden mulighed er som foreslået af Økonomi- og Erhvervsministeriet i 2003, at bonus i fremtiden oftere bør tilskrives som særlige bonushensættelser type B. Dette vil begrænse værdien af de afgivne pensionsgarantier sammenlignet med en bonuspolitik, hvor forsikringstagers depot opskrives med bonus. Dermed kommer forsikringstagerne til at bære en større del af risikoen ved udsving i markedsrenterne – en risiko, der hidtil er båret af selskabet. Til gengæld vil det give bedre muligheder for et højere afkast i fremtiden. Det vil også forbedre selskabernes kapitalforhold og dermed deres solvens.¹²²

Det er bestyrelserne i de forskellige pensionselskaber, der bestemmer og har ansvaret for, hvilken bonuspolitik der skal føres, og om bonus skal fordeles på baggrund af en optionsbaseret model, en cash flow-model eller tildeling af en ensartet kontorente, som tilfældet almindeligvis er i dag. Bonuspolitikken ugaranterede struktur skal sammenholdes med de juridiske aspekter omkring forsikringstagernes rettigheder i relation til bonusanvendelsen og beregningsprincipperne som gennemgået i kapitel 4.

Indførelsen af lovpligtige rentegrupper og de kommende Solvens II-regler trækker i retning af, at flere pensionselskaber på sigt vil differentiere kontorenten for forsikringstagere med forskellige grundlagsrenter. Det fremgår eksempelvis af Danicas hjemmeside, at de stadig vil give den samme kontorente til alle, men at dette princip vil ændres, se f.eks.: ”Fra 1. januar 2011 bliver din opsparing i Danica Traditionel forrentet på en ny måde. Hidtil har alle fået den samme kontorente, men fremover kan kunder med Danica Traditionel få forskellige kontorenter”, og videre: ”Kontorenterne bliver ikke nødvendigvis forskellige til at begynde med, når de nye regler træder i kraft. Men på sigt kan der blive forskelle i gruppernes kontorenter. Uanset hvilken kontorente du får, og uanset, om du har en høj eller lav garanti, så lever vi fortsat op til de garantier, vi har givet.”¹²³

Tilsvarende fremgår det af Nordea Liv og Pensions hjemmeside, at alle rentegrupper på nuværende tidspunkt vil få tilskrevet samme kontorente. ”Lige nu har det ingen betydning, hvilken rentegruppe din pensionsord-

¹²⁰ Anders Grosen og Peter Løchte Jørgensen, Rentegarantien – en bombe under pensionssystemet, Finans Invest nr. 3, 1998.

¹²¹ Aftale om finansiel stabilitet på pensionsområdet, se www.evm.dk/arbejdsomrader/finansielle-forhold/finansiel-stabilitet/initiativer/stabilitetsaftalen. Aftalen blev i oktober 2009 forlænget frem til Solvens II-reglernes ikrafttræden.

¹²² Økonomi- og Erhvervsministeriet m.fl., Større valgfrihed i pensionsopsparingen, 2003, s. 420-421 og 431.

¹²³ <http://www.danicapension.dk/da-dk/Medarbejdere-og-private/Aktuelt/Pages/Ny-Danica-Traditionel.aspx>.

ning tilhører, da alle pensionsordninger får samme kontorente. Efter 1. januar 2012 kan du se rente-, omkostnings- og risikogruppen på din pensionsordning på Netpension.”¹²⁴

PFA henviser på sin hjemmeside til, at depotrenterne i rentegrupperne kan være forskellige, fordi kravene til investeringspolitik for gruppernes samlede opsparinger er forskellige. Pensionsordninger med de højeste ydelsesgarantier kræver en meget forsigtig investeringspolitik. For pensionsordninger med lave garantier er der derimod flere frihedsgrader i investeringspolitikken og hermed bedre muligheder for at opnå et højere afkast.¹²⁵

Forhåbentlig vil differentierede kontorenter til forskellige rentegrupper blive hovedreglen for fremtiden, hvorved bonustildelingen vil komme tættere på den ideelle kontributionsmæssige fordeling af overskuddet. Dette skal ske med behørig hensyntagen til de indgåede pensionsaftaler.

6. Konklusion

Den samlede danske pensionsformue er på mere end 2.398 mia. kr., og der udloddes årligt bonus for millioner af kroner. Størrelsen af den tildelte bonus har direkte betydning for den enkelte forsikringstager, idet bonus normalt anvendes til forhøjelse af pensionsydelserne. Det er derfor væsentligt, at bonustildelingen og -anvendelsen sker i overensstemmelse med det aftalte, da forsikringstagernes formål er få en så høj bonus som muligt. Selskaberne har ud over en lovbestemt pligt også en samfundsmæssige opgave i at forvalte de store pensionsformuer på en hensigtsmæssig måde, der sikrer en rimelig bonus til alle.

Bonusudlodning inden for pension er et vanskeligt område som følge af, at depotrenten og den årlige udlodning som regel fastsættes på baggrund af komplekse aktuarberegninger, der er underlagt offentligretlig regulering. Til kompleksiteten i bonusfastsættelsen kommer yderligere, at bonus også er et konkurrenceparameter, og det påhviler den enkelte bestyrelse i pensionselskabet at beslutte, om der skal føres en konservativ, neutral eller aggressiv bonuspolitik. Dette valg skal træffes under behørig hensyntagen til pensionselskabets kapital-situation. I denne henseende er muligheden for, at bonus udloddes som særlige bonushensættelser type B, en oplagt mulighed. Bonusudlodning er endvidere afhængig af den juridiske formulering af de tilgrundliggende aftaler, som ofte har en meget lang løbetid.

Bonus fastlægges således i krydsfeltet mellem flere discipliner, hvor aftalen skal fortolkes under hensyn til forsikringsmatematikken og den offentligretlige regulering.

Bonusfordeling er et naturligt modstykke til en forsigtig og betryggende præmiefastsættelse, og rimelighedsprincippet i lov om finansiel virksomhed skal sikre en retfærdig bonusudlodning. Bonus skal frigives på en fair måde i forsikringsaftalens løbetid. Det realiserede resultat inklusiv bonus, skal fordeles rimeligt og i overensstemmelse med kontributionsprincippet, således som dette princip løbende er blevet præciseret gennem lovgivning og retlige afgørelser. Finanstilsynet påser, at der sker en saglig og fornuftig fordeling af årets overskud. Det står derimod pensionselskaberne frit for at beslutte, hvilken metode de vil anvende til bonusberegning. Metodefriheden er dog blevet væsentlig begrænset, efter at Finanstilsynet har krævet, at forsikringstagerne opdeles i risiko-, omkostnings- og rentegrupper. Målsætningen med de nye kontributionsgrupper er, at den praktiske fordeling af bonus kommer tættere på den teoretisk optimale fordeling. Bonusudlodning vil med det nye regelsæt sandsynligvis komme tættere på rimelighedsprincippet og hermed minimere risikoen for omfordeling mellem kontributionsgrupper og generationer, omend dette sker på bekostning af selskabers ret til at vælge metode og dermed begrænser aftalefriheden.

Retten til bonus er et aftaleretligt anliggende og således omfattet af den gældende aftaleret. Dette medfører dog ikke ret til en bestemt bonusstørrelse, da denne afhænger af selskabets resultat, se f.eks. U 2006.984 V, hvor Vestre Landsret konkluderede, at forsikringsaftalen gav forsikringstageren ret til bonus, men at det ikke fremgik af aftalen, at der skulle tildeles bonus af en bestemt størrelse.

¹²⁴ <http://www.nordealivogpension.dk/Værd+at+vide/FAQ/Kontributionsgrupper/1485602.html>.

¹²⁵ <http://www.pfa.dk/om%20pfa/Om%20vores%20produkter/PFAtilZ/Gruppeopdeling.aspx>.

Da det normalt er pensionsselskabet, der konciperer aftalen, er det dem, der beslutter, hvorledes den tildelte bonus skal anvendes. Afsnittet om bonus er ofte meget blødt formuleret med forbehold for at kunne ændre dette under hensyn til den lange kontraktperiode for pensionsaftalerne. Aftalerne kompliceres yderligere af, at prisfastsættelsen af de forskellige produkter foretages af aktuarer, som undertiden benytter et meget teknisk sprog. Udgangspunktet for fortolkningen er det samlede aftalegrundlag, hvoraf bonusanvendelsen og forsikringstagernes rettigheder mere eller mindre præcist fremgår. Total aftalefrihed mht. bonusanvendelsen er der dog kun med modifikationer tale om. Særlig indenfor de seneste 20 år har den offentligretlige regulering fået større betydning.

Forbrugerbeskyttelsen i reguleringen kom bl.a. til udtryk i Finanstilsynets afgørelse af 26. marts 2004. Finanstilsynet tillod ikke at differentiere den tekniske rente på tillægsforsikringerne, da disse forbundne risici var ens uanset den oprindelige grundlagsrente. Konklusionen var, at hvis bonus blev anvendt til opskrivning via tillægsforsikringer, kunne Finanstilsynet påse, at der i forbindelse hermed fandt en rimelig fordeling sted. Bonustilskrivningen skulle derfor ske i overensstemmelse med det aftalte og følge lovgivningens rimelighedsprincip.

Med de mange offentligretlige regler, der har hensigt at regulere den faktiske adfærd, er det væsentligt at huske, at det skal være muligt at udøve et aftaleretligt skøn indenfor disse rammer. Det skal også sikres, at Finanstilsynet ikke bevæger sig ud i en dømmende funktion af aftalerne. Skillelinjen er ikke skarp, men for den fremtidige retssikkerhed er det væsentligt at fastholde, at det som udgangspunkt er domstolene, der har kompetencen til at fortolke selskabernes aftalegrundlag.

Domstolene kan ved deres fortolkning af bonusaftaler inddrage den offentligretlige regulering. Dette skete senest ved Højesterets dom (sag 361/2008) afsagt den 11. november 2011, der tillod et selskab at opkræve et nyt gebyr, der ikke fremgik af det oprindelige aftalegrundlag. Dette måtte forstås således, at selskabet kunne modregne gebyret i bonus, da dette bidrog til en kontributionsmæssigt mere fair bonusfordeling uden at være i strid med aftalen.

Konklusionen bliver, at aftalefriheden på pensionsområdet er underlagt en vis forbrugerbeskyttelse i form af den offentligretlige regulering i lov om finansiel virksomhed, hvor navnlig rimelighedsbetragtningen i §§ 20-21 og kontributionsbekendtgørelsen har stor betydning for bonusaftaler. De offentligretlige regler for bonus yder forsikringstagerne sikkerhed for, at de får tilskrevet bonus efter kontributionsprincippet.

Der er flere metoder og modeller, der kan benyttes til at opgøre, hvor meget bonus der skal udloddes. De danske pensionsselskaber anvender typisk aktuarmæssige modeller hertil, men det er også muligt at bruge finansielle modeller som eksempelvis optionsmodellen. I denne model er det muligt at indregne de begrænsninger i investeringsstrategien, som høje grundlagsrenter medfører. Denne faktor indgår ikke i aktuarmodelerne.

Danske pensionsselskaber giver i dag som regel den samme kontorente for alle forsikringstagere uden hensyntagen til grundlagsrenternes størrelse. Flere store kommercielle selskaber har dog varslet, at de i fremtiden vil yde en rente, der er tilpasset de forskellige rentegrupper. Differentieret kontorente og bonus vil i fremtiden sikre en mere rimelig bonusudlodning og betyde, at pensionsselskaberne bevæger sig hen mod den ideelle kontributionsmæssige fordeling af overskud og bonus.

7. Bilag

Bilag 1. Informationsbekendtgørelsen – revision af reglerne udsat

Bilag 2. Vedtægt og pensionsregulativ 1 2011 – JØP

Bilag 3. Regulativ for beregning og fordeling af realiseret resultat til forsikringsaftalerne for forsikringer tegnet på beregningsgrundlaget G 82 5%, G 82 3%, G 82 3,7%, G 82 2%, Uni98 2% samt L99 - PFA

Bilag 4. Om din pensionsordning – Skandia Bonuspension

Alle bilag er vedlagt separat

8. Litteraturliste

- Anders Grosen og Peter Løchte Jørgensen, Værdiansættelse af Pensionsselskabernes forpligtelser – en optionsbaseret synsvinkel, Finans Invest nr. 6, 1999.
- Anders Grosen og Peter Løchte Jørgensen, Rentegarantien – en bombe under pensionssystemet, Finans Invest nr. 3, 1998.
- Assurandør-Societet, Rapport om kontributionsprincippet, oktober 1995.
- Bernhard Gomard, Hans Viggo Godsk Pedersen og Anders Ørgaard, Almindelig kontraktsret, 3.udgave, 2009, Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Den danske aktuarforening, Det fordelingsmæssige kontributionsprincip – om fordeling og omfordeling, oktober 2008.
- Den danske aktuarforening, Markedsværdier i livsforsikring og pension, 2004.
- Eigil Holm, Marianne von Eyben, Jesper Hjetting, Erik Jensen, Birger Joensen, Henning Jönsson, Georg Lett, Svend Guldager-Nielsen, C.C. Munksgaard Nielsen og Mie Paludan, Forsikring i grundtræk, 1. udgave, 1999, Forsikringshøjskolens Forlag.
- Eigil Mølgaard, Tilsyn med livsforsikring og pensionsopsparing i pengeinstitutter, Advokaten 1993 nr. 4, Side 96-97.
- Erik Werlauff, Kontributionsprincippets juridiske grundlag ”Responsum til Assurandør-Societetet, juni 1995.
- Finanstilsynet, Markedsudvikling i 2010 for livspensionsselskaber og tværgående pensionskasser, 22. juni 2011. Alt materiale fra Finanstilsynet er tilgængelig på <http://www.ftnet.dk>.
- Finanstilsynet, Rapport om gennemførelse af 3. skadeforsikringsdirektiv og 3. livsforsikringsdirektiv, 1993.
- Finanstilsynet, Rapport om bonus i livsforsikring, 2004.
- Finanstilsynet, Rapport om betaling for rentegaranti, 1998.
- Finanstilsynet, Rapport om fastsættelse af maksimal grundlagsrente, 1997.
- Finanstilsynet, Markedsværdiudvalget, Rapport om pensionsafkastbeskatning, renteutvikling og afgivne garantier, marts 1999.
- Forsikringsrådet/Finanstilsynet, udtalelse fra Forsikringsrådet om rentegaranti-problemet, 30. august 1999 om garanti-problemet.
- Hans Boye Clausen, Synspunkt Pensionsbranchen dumper i Berlingske Tidende den 24. august 2010.
- Helle Krunke, Nogle generelle betragtninger om ydelsesgarantier og rentegarantier i pensionsforsikring, U 2006 B 71.
- Inge Brabrandt og Klaus Jørgensen, Livs- og pensionsforsikring, 1992, Forsikringshøjskolens Forlag.
- Ivan Sørensen, Forsikringsret, 5. udgave, 2010, Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Jens Evald, Retskilderne og den juridiske metode, 2. udgave, 2000, Jurist- og Økonomforbundets Forlag,
- Lennart Lynge Andersen og Palle Bo Madsen, Aftaler og mellemmand, 4. udgave 2001, Thomson-GadJura
- Mads Bryde Andersen, Grundlæggende aftaleret, 3. udgave, 2008, Gjellerup.
- Mads Bryde Andersen, ”Garantier” i pensionsaftaler, U 2010 B 181.
- Mads Bryde Andersen og Jens Kristensen, Arbejdsmarkedspension, 1. udgave, 2009, Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Mie Paludan, Grundlæggende personforsikring – Liv, ulykke, arbejdsskade, 2. udgave 1994, Forsikringshøjskolens Forlag.

Michael Holm, Christian Boye Jacobsen, C.C. Munksgaard Nielsen og Malene Stadil, Lov om forsikringsvirksomhed, 1. udgave, 1998, Forsikringshøjskolens Forlag.

Merete Hjetting, Thomas Kjølner, Marianne Simonsen og Malene Stadil, Lov om finansiel virksomhed, 1. udgave, 2007, Thomson.

Peder Harbjerg Nielsen og Anders Grosen, Det politiske spil om rentegarantien, Finans Invest nr. 1, 1999.

Peter Løchte Jørgensen, Hvad praktikere bør vide om optioner, Finans Invest nr. 4, 1997.

Pensionsmarkedsrådets rapport om kundeinformation, 2. juli 2004.

Thomas Dahl Pedersens, specialeafhandling, garantier i pensionsforhold 2009.

Økonomi- og Erhvervsministeriets, Finanstilsynet, Rapport om målrettet kundeinformation på det finansielle område, august 2006.

Økonomi- og Erhvervsministeriet, Beskæftigelsesministeriet, Finansministeriet og Skatteministeriet, Større valgfrihed i pensionsopsparingen (Bremerrapporten), Maj 2003.

W.E. von Eyben, Juridisk ordbog, 10. udgave, Gad jura.

Lovforslag nr. L 176 forslag til lov om finansiel virksomhed fremsat den 12. marts 2003

Lovforslag nr. L 11 forslag til lov om finansiel virksomhed fremsat den 8. oktober 2003

Forsikring og Pension, LP information nr. 46/11.